

मौलिक लोकगीतभित्रको पश्चिम नेपाल

रत्नाकर देवकोटा

प्राक्कथन

साहित्य मुख्यगरी लोकसाहित्य, सिर्जनशील साहित्य र प्रेरित साहित्यसमेत तीन किसिमको मानिन्छ । श्रष्टाको भावना र मन-मस्तिस्कबाट स्वतः सिर्जिएको साहित्य सिर्जनशील साहित्य भनिन्छ । जसलाई कलम र कापीको माध्यमबाट लिपिवद्ध गरेर बाहिर देखाइएको, सुनाइएको र छपाइएको हुन्छ । यसलाई लिखित साहित्य पनि भनिन्छ ।

लेखक वा कविको आफ्नो चाहनाअनुसार नभई अरु कसैको प्रेरणा, आग्रह, अनुरोध वा वाध्यताले लेखिएको साहित्य प्रेरित साहित्य हो । कविले वर्णमातृक छन्दमा साहित्यको सिर्जना गर्दा प्राचीन साहित्याचार्यहरूद्वारा व्यवस्थित शास्त्रीय मर्यादाको पालना गर्नु पर्ने हुन्छ ।

लोकसाहित्य परम्परागत रूपमा चल्दैआएको श्रुति परम्परालाई एको कथनपछि अर्काले अनुशरण गर्दै मानस पटलमा राखेको हुन्छ । त्यसैलाई कविले घटना प्रधान बनाई व्यवहारमा उतारेर कथेको हुन्छ । लोकसाहित्यका विभिन्न विधामा लोकगीतको प्रथम र लोककथाको दोस्रो स्थान छ । यसै गरी अन्य विधाको क्रमशः स्थान रहँदै आएको छ ।

लोकगीतभित्र लोक र गीत दुइटा शब्द आवद्ध छन् । लोक भन्नाले लोक र वेद दुई किसिमको वर्ग वा समाज हुन्छ । ग्रामीणक्षेत्र र परम्परागत संस्कारमा बस्ने मानिसहरूलाई लोक वा लौकिक समाज र शहरीक्षेत्र र परिष्कृत रूपमा बस्ने मानिसहरूलाई वेद वा वैदिक समाज भन्ने बुझिन्छ । ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरूले भोगेका सुख, दुःख, पीडा, हर्ष विष्मात, लाभ, हानि, पश्चाताप आदिलाई समेटेर गीतको माध्यमबाट व्यक्त गरेका हुन्छन् ।

लोकगीतका सर्जक हुँदैनन् । यदि भए पनि आफ्नो नाम सर्जकका रूपमा राख्न चाहँदैनन् भन्ने कथन छ । तर सर्जक हुँदैनन् भन्ने कुरा सत्य होइन । एउटा कुनै भावुक (कवि) नभै यसको सिर्जना कस्ले गर्‍यो त ? भन्ने प्रश्न उठ्छ । त्यस लोकगीतको एउटा सर्जक त अवश्य कोही हो । वि.सं. २०४६ सालपछि पनि पश्चिम नेपालमा थुप्रै लोकगीतको सिर्जना भएको छ । उदाहरणका रूपमा यी तीन वटा लोकगीतलाई अगाडि सारौं:

- (१) हलो फाटी द्वि फ्याक् भया, थापा र चन् (चन्द) भया ।
कँग्रेसका छतीस्या भया, ए.मा.ले. भन् भया ॥
- २०५१ सालदेखि २०५८ सालसम्मको राष्ट्रिय राजनीति
- (२) काँग्रेस फूटी द्वि फ्याक् भया, ललि र लाल भया ।
अदन्या र हरिचन्, जोगीको ताल भया ॥
- २०५१ सालको मध्यावधि निर्वाचनमा जुम्लाको राजनीतिक अवस्था
- (३) मजदूरका माननीय, ए.मा.ले. का नेता ।
कैऽले त मा.ले.का नेता, एता जाउँकी उता ॥
- २०५१ साल पछिको जुम्लाको राजनीति

विषय प्रवेश

प्रस्तुत आलेखमा पश्चिम नेपाल खास गरी मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकासक्षेत्रअन्तर्गतका कर्णाली, भेरी, सेती, महाकाली र राप्ती अञ्चलभित्रका प्रमुख र सहायक नदी एवं यी अञ्चलभित्रका जिल्लाका भौगोलिक परिचायक, कर्णाली अञ्चल र वरपरका भू-भागमा पाइने मौलिक (प्राकृतिक एवं अप्राकृतिक) फूलका नाम सरदर ३०० ओटा लोकगीत समेटिएका छन् ।

साथै यी अञ्चलभन्दा पूर्वका गण्डकी, कृष्णागण्डकी (कालीगण्डकी) त्रिशूली र मेची नदी सम्बन्धमा पश्चिमेसी लोककवि एवं लोककवियत्रीहरूले रचेका फुटकर २/४ वटा लोकगीत यहाँ समाविष्ट छन् । यहाँ सङ्कलित लोकगीतहरूको अध्ययन, अनुसन्धान, सङ्कलन र विश्लेषणबाट एउटा के कुरा सिद्ध भएको छ भने लोकसाहित्यको सिर्जनामा पूर्वी नेपालभन्दा पश्चिम नेपालका लोकसर्जकहरू अगाडि रहेछन् । पश्चिम नेपालका यी नदीहरूमध्ये पनि कर्णाली र सेती अञ्चलका कवि/कवियत्रीहरू मौलिक लोकगीतको माध्यमबाट पश्चिम नेपालका नदी, पहाड, रुख, वनस्पति, फूल, चरा-चुरुङ्गी, पशु-वस्तु, जनजीवन, प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाको वर्णन गर्न वढी सक्षम रहेछन् भन्ने कुरा यहाँ सङ्कलित यी लोकगीतहरूले प्रष्ट गरेका छन् ।

लोकगीत छन्दोबद्ध हुँदैन, वर्णमातृक नियम लोकगीतमा हुँदैन । रस, भाव, अलङ्कार, लोकगीतमा हुँदैन भन्ने कुरा यहाँ बिल्कुल भुट्टा साबित भएको छ ।

पश्चिम नेपाल भन्नाले नेपालको राजधानी काठमाण्डौं उपत्यकाभन्दा पश्चिमका वागमती (केही भाग), गण्डकी, नारायणी (केही भाग), लुम्बिनी, धवलागिरी, राप्ती, भेरी, कर्णाली, सेती र महाकाली अञ्चल भित्रका सरदर ४५ जिल्ला पर्दछन् । तर प्रस्तुत आलेखमा हाललाई मध्य र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकासक्षेत्रभित्रका २४ जिल्लालाई वढी फोकस् दिएर लोकगीतको माध्यमबाट यहाँका अञ्चल, जिल्ला, नदी, हिमाल, फूल र चरा-चुरुङ्गीलाई प्रकाशमा ल्याउन खोजिएको छ ।

यहाँ लोकगीतको २८ अक्षरीय (माथिल्लो र तल्लो पंक्ति एवं चार वटा पाउ) छन्द शास्त्रीय छन्दसँग मिल्न मिल्न खोजे पनि मिल्न सक्दैन । यसैले यस छन्दलाई यस पंक्तिकारले "कर्णाली छन्द" भनेर नाम राखेको छ । पश्चिम नेपालका उपर्युक्त यी पाँच अञ्चलभित्रका सरदर १५०० लोकगीत सङ्कलन गरी सूक्ष्म अध्ययनगर्दा यहाँका यी लोकगीतको साङ्गठनिक रूप र स्वरूप यस्तो पाइन्छ :

पहिलो पंक्ति :-

* ५५ ५१ ५५ ५५, ५१ ५५१ - चौध अक्षर

५५ ५१ ५५ ५५, ५१ ५५१ - चौध अक्षर

तल प्रस्तुत गरिने लोकगीतका यी वार्षिक नियम (छन्द) र व्याकरणीय प्रावधानअनुसार पाठक, अध्येता, अनुसन्धाता, श्रोता, प्रयोक्ता र विद्यार्थीहरूले यी प्रत्येक लोकगीतलाई चार

- * ५५ भन्नाले दीर्घ र प्लुत उच्चारण हुने शब्द मान्नु पर्ने, द्वितीया विभक्तिको 'कन', चतुर्थी विभक्तिको 'लाई', पञ्चमी विभक्तिको 'देखि' वा 'बाट', षष्ठी विभक्तिको 'को', 'का', 'की' र सप्तमी विभक्तिको 'मा', 'माथि' भन्ने शब्द लुकेको भन्ने बुझ्नु पर्ने छ ।
- * अक्षरको ह्रस्व उच्चारण भएको मान्नु पर्नेछ ।

भागमा बाँडेर पहिलो र तेस्रो पाउ ८/८ अक्षर एवं दोस्रो र चौथो पाउलाई ६/६ अक्षरका दरले विभाजन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

काठमाण्डौ र ललितपुरबाट प्रकाशित हुने उपासना (द्वैमासिक-२०५१), मिमिरे (मासिक-२०५७ र २०५९) र रोलम्बा (त्रैमासिक-२०५१) आदि पत्रिकाहरूमा यस पंक्तिकारले लोकगीतको उपर्युक्त सिद्धान्त प्रतिपादित गर्दै आएको छ । यस सिद्धान्तले समाजमा स्थायित्व पाउन केही वर्ष लाग्ला । यसै आलेखभित्र समाविष्ट कतिपय लोकगीत उपर्युक्त नियमभित्र आवद्ध नभएका पनि हुन सक्छन् । यो नियम यस लेखकले मात्र पालन गरेर पुग्दैन । अरु पाठक, अध्येता र अनुसन्धाताको दृष्टिमा उपर्युक्त लागेर शास्त्रीय नियम सम्मत ठानी सोहीअनुसार लागू हुन सकेमा छिटै यस नियमले उचित स्थान पाउला । शुरु-शुरुका वर्षमा यो नौलो र अप्ठेरो लाग्न सक्छ ।

लोकगीतको पहिलो वा दोस्रो पंक्तिको पछिल्लो अक्षर सिद्धान्ततः द्वस्व मानिएको छ तर यस कुरामा लोकगीतभित्रका शब्दको अवस्था हेरेर पछिल्लो अक्षरलाई वैकल्पिक (द्वस्व वा दीर्घ दुवै) रूपमा राख्न सकिन्छ । फेरी अर्को कुरा कुनै कुनै लोकगीत भित्र अ, इ, उ वा ए ले सो नियमलाई नाधि दिएका पनि छन् । सम्बन्धित शब्दकै आवश्यकता भएको र सो शब्दलाई बदल्दा लोकगीतले दर्शाउन खोजेको आशय नै उलट-पुलट हुने हुँदा सीमित नियमभन्दा बढी भएका स्वर वर्ण (अ, इ, उ वा ए) लाई हलन्त अक्षरसरह मानेर उच्चारण गर्नु पर्ने हुन्छ ।

पश्चिम नेपालका यी प्रत्येक लोकगीतको मूल्याङ्कन गर्न बडो गाहरो छ । वार्षिक छन्दमा रचिएका संस्कृत वा नेपाली कुनै एउटा कविताभित्र कतिवटा अलङ्कार परेका छन् भनी सूक्ष्म रूपमा अध्ययन गर्दा कुनै कुनै कवितामा १५/१६ ओटा अलङ्कार पनि पाइन्छन् । त्यसै गरी यहाँका यी लोकगीतको अध्ययन गर्दा एउटा लोकगीतलाई चार पाउमा विभाजन गर्दा प्रत्येक पाउमा एउटा न एउटा अलङ्कार अवश्य परेको हुन्छ । एउटा लोकगीतको समष्टि (सम्पूर्ण) र व्यक्ति (केही भाग) मा भाव, अलङ्कार, रस, ध्वनि र छन्दको मूल्याङ्कन गर्दा छन्द एउटै भएता पनि रस र अलङ्कार धेरै पाइन्छन् । एउटै लोकगीतलाई त्यस लोकगीतका एक-एक पंक्ति र एक-एक पाउको हिसाबले हेर्दा बेग्लामेग्लै रूपमा मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।

ठाउँ, परिस्थिति र परिवेशअनुसार सम्बन्धित लोकगीतको पहिलो वा दोस्रो कुनै एउटा पंक्ति र सम्बन्धित लोकगीतभित्रका चार पाउमध्ये कुनै एउटा पाउलाई मात्र टिपेर चाहेको विषयको उल्लेख गर्नु पर्ने हुन्छ ।

पश्चिम नेपालका स्थान (अञ्चल, जिल्ला, भेक, गाउँ र ठाउँ) विशेष, फूल (पुष्प) विशेष, नदी विशेष, पंखी विशेषका लोकगीतहरूको माध्यमबाट पश्चिम नेपाललाई चिनाउनु प्रस्तुत आलेखको मुख्य उद्देश्य भएको हुँदा त्यस्तै त्यस्तै खालका लोकगीतहरूलाई मात्र यहाँ समावेश गरिएको छ । युवा-युवतीहरूको माया-प्रीति, श्रीमान्-श्रीमतीबीचको प्रेम, विदेशिएका श्रीमान्को स्मरण आदि विषयसँग सम्बन्धित लोकगीत यस आलेखमा हाल समावेश गरिएका छैनन् ।

यहाँ प्रस्तुत लोकगीतहरूले नेपालका अञ्चलहरूलाई चिनाउनु पर्दा हाल महाकाली, सेती, भेरी र राप्ती अञ्चललाई बढि चिनाएका छन् । यसै गरी जिल्लालाई चिनाउने लोकगीतहरूले पश्चिम नेपालका २४ जिल्लालाई र नदीलाई चिनाउने लोकगीतहरूले महाकाली, सेती, भेरी, चौभेरी, कर्णाली, राप्ती (पूर्वनाम ऐरापती), बबई (बबै), शारदा,

गण्डकी, कृष्णागण्डकी (कालीगण्डकी), रीडीगण्डकी, विशूली र मेची नदीलाई समेटेका छन् ।

यी निम्न सङ्कलित लोकगीतहरूले इतिहास, संस्कृति, भूगोल, राजनीति, साहित्य, पुरातत्व, भूगर्भ आदि विषयको प्रकाशनमा पूर्वको अपेक्षा पश्चिम निकै पछि छ भन्ने कुरालाई यी प्रकाशनबाट पश्चिमलाई पूर्वको अपेक्षा अघि ल्याइदिने छ र उपर्युक्त विषयहरूको खोजी गर्नमा यी लोकगीत सहायक सिद्ध हुनेछन् भन्ने लागेको छ ।

नदी सम्बन्धी लोकगीत

कर्णाली

(क) पहिलो पाउमा “कर्णाली” शब्द परेका लोकगीत

- (१) कर्णाली घुमौटो पड्यो, लौडी बगाउनैन ।
जोगी हुन्या कर्म होकि ?, डूली अगाउनैन ॥
- (२) कर्णाली घुमौटो पड्यो, लौडी बगाउनैन ।
बैरागीका बाँजा मून, डूली अगाउनैन ॥
- (३) कर्णाली घुमौटो पड्यो, लौडी बगाउनैन ।
यो पापी जुन्कीडि माति, देखी अगाउनैन ॥
- (४) कर्णाली कर्णालितिर, भेरी भेरितिर ।
मू एक्लो डाडाँको भिर्ग, क्वैऽनाई मेरातिर ॥
- (५) कर्णाली नदीका माछ, दैलेख दर्कार ।
स्हः(स)गीयाऽऽ घाम्लाग्या जुन, अर्प तँ सर्कार ॥
- (६) कर्णालीका छइल छइल, फूल पुडौरा पायाँ ।
जैथा कैथा लेगन बैथा, उचाट लागि आया ॥
- (७) कर्णालीका छइल छइल, फूल पुडौरा पायाँ ।
“सिँजापति” भून्या जति, उचाट लागि आया ॥
- (८) कर्णालीका कर्णछिटा, भेरीका भवल्का ।
साई टाढा मू पुनि टाढा, लाउन्छे भ्रभल्का ॥
- (९) कर्णालीका स्हाः(सा)उन्या भल, बगी आया मुडा ।
जुन्मदैऽऽ मिल्त्याका दुन्त, खुल्की जान्नु पुडा ॥
- (१०) कर्णालीका पाँच जिल्लामा, डोलुपा कालकिोट ।
कर्णालीका दुख स्हः(सु)म्ज्या, मर्म लाग्छन् चोट ॥
- (११) कर्णालीको चिसो पानी, प्यँऽऽ भुन्या कति प्यँऽऽ ।
स्हः(सु)म्जनाले रँऽऽ रँऽऽ लाग्छ, रँऽऽ भुन्या कति रँऽऽ ॥
- (१२) कर्णालीमा फिन बग्छन्, भवीँऽऽसाका मैऽऽजन ।
छोडदिन्छु, जुन्जाल्या घरबार, ह्वैऽऽ जान्छु दैऽऽजन ॥
- (१३) कर्णालीमा किन आयो, बैशागैमा भल ।
दैऽऽले फाम् पायाकी भया, उत्तरा दिहाल ॥
- (१४) कर्णालीमा नाव लाग्या, डुँगेसोर स्हाँः(साँ)गु ।
खोलाको गुडगटो भुन्नो, साईका जोडा लागु ॥
- (१५) कर्णालीमा मिसिदो छ, पानी जुगाडैको ।
दर्शन भेट कैऽऽले पाउँला, रुप्या मुहाडैको ॥
- (१६) कर्णालीले बगाइ ल्यायो, गेडो भलायाको ।
फेरि भेट कैऽऽले पाउँला, रुप्या मुहाडैको ॥
- (१७) कर्णालीले बगाइल्यायो, स्हाः(सा)उन्या रूँऽऽको नल ।
मीठो फल खान्या भया, मायालु ? नछल ॥

- (१८) कर्णालीय ! छाल नहान्, भेरीय ! फीन् फटा ।
घरबारीय ? घर नजा, दुखीको दिन कटा ॥
- (१९) कर्णाल्युँदो बगी आयो, गोडो भलायाको ।
रानी बून चन्न आयौं, छकि पलायाको ? ॥
- (२०) आँट छ कर्णालि थुन्न, सहः(स)र्ग तारा गुन्न ।
लहड चल्याका वेला, क्वैऽऽ आउनैनन् भुन्न ॥
- (२१) उँधो हिँडन्याँ करनाली, ऊबो न रिट्याको ।
ब्याङ्गयो राउन्न्या रात, सहूँः(सुँ)रै नफिट्याको ॥
- (२२) उँधो बग्न्या करनाली, उबो रीट लाक्या ? ।
कठ्ठै ? यो बाजलाई देख्यौं, सहूँः(सुँ)रै फिटलाक्या ? ॥
- (२३) ठूली आमा करनाली, नानी आमा तिला ।
अब हामी ठोकौं ठाकौं, विकाशका किला ॥
- (२४) काली र कर्णालि तन्याँ, भेरि म्वीऽऽ तरुँ कि ? ।
घाटीउनो पासो लगाई, न्यैऽऽ कतै मरुँ कि ? ॥
- (२५) ओच्यूनो कर्णालि जाला, पोच्यूनो भेरी जा ।
जुन्म दिन्या भाविनीय ?, आ दुख्ख हेरी जा ॥
- (२६) नदी लामू कर्णालि हो, म्वीऽऽना लामु जेठ ।
मरीगया यति भैगो, बाँच्या होला भेट ॥
- (२७) दुर्गम् उन्नचल् कर्णालिमा, मोटरले छुन्या नाई ।
ज्या गन्या आपैलाई ठिक्क, हामीऽऽन हुन्या नाई ॥
- (२८) धेरै लामू करनालि, ठौर ठौर टापू ।
काँऽऽ गया साति-भाई मेरा, काँऽऽ रयाँ मू आँपु ॥
- (२९) ओच्यूनो करणालि बग्छ, पोच्यूनो काली छ ।
बाज ? तो कोल् भरि ह्वैऽऽजा, कोल् मेरो खालीछ ॥
- (३०) भेरी हौकि ? कर्णालि हो, पानी त पानि हो ।
बूडो छु कसरि लागू, बालख्व मानियौ ॥
- (३१) मोटर बाटो कर्णालिलाई, तटबन्द बबैलाई ।
कर्णालीका पीडा बुजुँ, स्वागत छ सहः(स)वैलाई ॥
- (३२) माछो मिठो कर्णालिको, जल् मिठो कालीको ।
सेल बस्न पाइएला कि ?, सिलङ्गी डालीको ॥
- (३३) मैऽऽ पानी कर्णालि पारी, बाज हिँड्ङो लुम्की ।
कति आया ध्वीनाल् च्वीनाल्, कति आया गुम्की ॥
- (३४) लामै लामू करनाली, कै भागर छिरी ।
बैऽऽन्या हौकि उतै तिर, आउन्त्या हौकि फिरी ॥
- (३५) सहः(स)ज हिँड्ङो करनाली, फाल् हाल्लो चौभेरी ।
खुट्कक भाडुल्ली लाउँला, दिनका नौ फेरी ॥
- (३६) सहः(स)त बग्न्या कर्णालिय, छोटो बग्न्या भेरी ।
कैथो भाग्य ल्यायाँ म्वीऽऽले, जुन्म लिँदा खेरी ॥
- (३७) सहाः(सा)उनकि कर्णालि तन्या, गोर्खालि पल्टन ।
मिल्याका सहूँः(सुँ)डाति भया, जज्या पस्यो बून ॥
- (३८) लामै छ कर्णालि नदी, लामै छ लुम्जना ।
एक्कै चोटि गीत भून, अरुऽऽन सहूँः(सुँ)म्जना ॥
- (३९) कर्णाली तीपका माछ, पोल्या पोल्दै रुन्नान् ।
तो र मो देश छोडि बाङ्गाउ, भुन्न्या भुन्नै रुन्नान् ॥

- (४०) कर्णाली पदेश भरी, माताको दृष्टि छ ।
चरन(ण)को किपाले नै, मोतीया बृष्टि छ ॥
- (४१) कर्णालीको नारो हैकि ?, कालीको रौलो है ? ।
फटीकको मूर्ति है कि, दशैंको मौलो है ? ॥
- (४२) कर्णाली दुवालो बुज्याँ, माछो भडक्, भडक् ।
लागीगो जुनेली रात, दैबु लडक लडक ॥
- (४३) गुड्या ठूलो कर्णालिको, लेख ठूलो कटीको ।
पाँच तोला बस्याको माया, एक तोला घटिगो ॥
- (४४) लेतो बग्यो कर्णालिको, भल् बग्यो सेतीको ।
बालो ल्याइ चडाउँदो भयाँ, साइबाजका खेतिको ॥
- (४५) काली द्यैऽऽ कर्णालि ठूलो, भर्दुनीका जल ।
यीं दुख्ख कोसंग भुनुँ, परेवाका दल ॥
- (४६) सहः(स)बुद्यैऽऽ कर्णालि ठूली, भर्दुनिकी जल ।
बाइर आउन व्वैऽऽ सहः(स)वतैननु, भित्तै कलहल ॥
- (४७) सहः(स)ज बगन्या करनाली, फाल हाल्या सेती ।
यो देश् मेरो हुनैन कि, कोलाइ लाउँ खेती ॥
- (४८) सहः(स)ज बगन्या, करनाली, फाल हाल्लो भेरी ।
बाडुली लाग्दैन हो क्या ?, माया भया खेरी ॥
- (४९) कर्णाली तिरका माछ, दैलेख दर्कार ।
सहः(स) गीयाऽऽ घाम् लाग्या जुन, अर्प तँ सर्कार ॥
- (५०) कर्णालीले वगाइल्यायो, सहा(सा)उन्या गूँऽऽको नल ।
मीठो फल खान्याभया, मायालु ?नछल ॥
- (५१) गुञ्जा ठूलो कर्णालिको, लेख ठूलो कटिको ।
पाँच तोला बस्याको मायाँ, एक तोला घटिगो ॥ इत्यादि ।

(ख) दोस्रो पाउमा “कर्णाली” शब्द परेका लोकगीत

- (१) कैऽऽले वारि कैऽऽले पारी, कर्णालिका नाऊ ।
राजगर राजकीर्ति गर, अब नाउँ कुमाऊ ॥
- (२) चूली मालिकाको पानी, कर्णालिको छऽऽडो ।
गोर्खा राज्य घुमीगयाँ, अब गयो घऽऽडो ॥
- (३) वाई आइजाया भात् खाइजाया, कर्णालि न्हाः(ना)इजाया ।
दी दिन्को ओलिबाड् होला, अगान्जि खाइजाया ॥
- (४) वाइ आइजाउँला भात् खाइजाउँला, कर्णालि न्हाः(ना)इ जाउँला ।
ताँऽऽकी तीं बैकेनीकन, चूचू हात् लाइजाउँला ॥
- (५) स्वीज्युला सुप हालराख्या कर्णालि फाल्द्वयौऽऽ ।
राम्डी राम्डी ख्वैऽऽन्याभया, बाँजा घाऽऽ लाउनदेऽ ॥
- (६) कैलाडीमा हिँडीहिँडी, कर्णालि तन्नैछ ।
एक् चोटी हजूरका कोल, मूलकाज् गन्नैछ ॥
- (७) तेर उन्चल् मोटरबाटो, कर्णालिमा छैन ।
कर्णालिका मून्का दुख्ख, बुज्जिन्या व्वैऽऽछैन ॥
- (८) हुम्ला जुम्ला मुगु डोल्पा, कर्णालिका जिल्ला ।
ओ स्हः(सु)कारी ? मोटरबाटो, मिल्लाकि नमिल्ला ? ॥
- (९) चूली मालिकाको पानी, कर्णालिको छऽऽडो ।
जुम्लाराज्य घुमिगयाँ, अब गयो घऽऽडो ॥

अथवा

- गाखाराज्य घूमिगयाँ, अब गया घऽऽडो ॥
- (१०) कैऽऽले स्हूँः (सूँ)लो कैऽऽले धूँऽऽलो, कर्णालिको कूलो ।
जुन्मदिने भाविनी द्यैऽऽ, माया बैरी ठूलो ।
- (११) कैऽऽले पानी स्हूँः (सूँ)लो छैन, कर्णालि-बवैको ।
मेरोमायाँ बवैऽऽमान्नेनौ, मू मान्नेो स्हः (स)बैको ॥
- (१२) बर्खा भल गाड खोला, बैशाग कर्णाली ।
विपत्तिमा भुन् चुम्कन्या, ठूलाको पर्णाली ॥
- (१३) वारि लाली पारि थाली, बीच करनाली ।
व्यूऽऽ पाइनैकि वल्ल पाइनै, किन लाइनै बाली ? ॥
- (१४) नेपाल आमाकि छोरी, दुखी छन कर्णाली ।
कर्णालीमा विकाश् छैन पछ्छडि पर्ला नि ? ॥
- (१५) माल्चडी त पौडि खेल्ला, कर्णालिका तीर ।
बाडर बाँदै हाइन्या खेल्ल्या, भित्त बाँदै पीर ॥
- (१६) पस्सिम दिशा बूडी गुञ्जा, पूर्व कर्णालिले ।
उत्तर-दख्खिन् कन्डाकैलाश, मालिका उँगाले ॥ इत्यादि ।

(ग) तेस्रो पाठमा "कर्णाली" शब्द परेका लोकगीत

- (१) को गया चैतका लेख, को लाग्यो कुल्लन ।
कर्णाली छाल हान्या जुन, मून् लाग्यो उल्लुन ॥
- (२) चीमाराकि मालिकाय, भूरिचूला पुनि ।
कर्णाली त ज्यादै राम्डो, पर्कीतिको धुनि ॥
- (३) जु (ज)वा नदि तिलानदी, हिमानदि मिली ।
कर्णालिमा मिल्न आइन्, गदै भिलीमिली ॥
- (४) त्यैऽऽ कर्णालिका यीँ जिल्लाहुन्, डोल्या कालिकोट ।
कर्णालिका दुख्ख स्हुः (सु)म्भ्या, मर्म लाग्छन् चोट ॥
- (५) जामु त्यैँ ऽऽ छ, बवीन्या त्यैँऽऽछ, माछा मारी खान्या ।
कर्णालिको पुल तरी, धूनगडिमा जान्या ॥
- (६) पाखाका भूँगेडाकन, तीन् जोडि नेल् थिया ।
कर्णालिको मीनु भाच्याँ, उल्लँदा भेल् थिया ॥
- (७) हेदैछु आकाशतिर, देख्छु खैरो खैरो ।
कर्णालिको विकाश् भया, रोकिन्या छ पैरो ॥
- (८) खलङ्गोनो विक्कुल्या छन्, पोरिउनो फाँचो ।
उनो हिँडन्या करनाली, उबो हिँडन्या माछो ।
- (९) छोरी हिँडडि माइततिर, कोशेलिको फाँचो ।
उनो हिँडन्या करनाली, उबो हिँडन्या माछो ॥
- (१०) छ सात-दिन् पैदल्को बाटो, भारी बोकिकन ।
मून् बुजाउँ कर्णालिबासी ?, आपै स्हुः (सु)म्भिकन ॥
- (११) मान्सरोऽऽर माथि पड्यो, तल छ सीम्कोट ।
विकाश् छैन कर्णालिमा, मर्म लाग्छ चोट ॥
- (१२) किर्मिलाले घट्ट लायो, भ्यागुत्तो रिडाउनो ।
कर्णालिमा आगो लाग्यो, घासले निबाउन ॥ (जुम्ली घ्याउटा)
- (१३) खार्पु तिथ्य हुम्ला पड्यो, जुम्ना तातापानी ।
कर्णालिमा भोक्ति पाइँदा, जडि-वूटि खानी ॥

- (१४) शेर साइले गुन्यालि हान्यो, कांल्या पड्यो खोला ।
कर्णालिको भलो गन्या, यैऽऽ देश को होला ?॥
- (१५) मालिकाकी नवै व्डीऽऽनी, धूम बस्याकिछन् ।
अगाड्युं दी करनाली, पाताल् पस्याकिछन् ॥
- (१६) आदा सहः(स)ल्लो लुकुपुक्का, आदासहः(स)ल्लो सेतो ।
मुखैति कर्णालि बग्दो, मेरालागि लेतो ॥ इत्यादि ।

(घ) चौथो पाउमा “कर्णाली” शब्द परेका लोकगीत

- (१) गूड्या भेट भयाका वेला, मून् हुन्छ भरङ्ग ।
कैऽऽले गुन्न सहः(स) किएला, कर्णालि तरङ्ग ॥
- (२) राम्ढो बाटो शअरको, भीङ् बाटो गाउँल्याको ।
तिखा मेटन्या पानी न पीऽऽ, कर्णालि धूलियो ॥
- (३) खाच्च सुङ्गट वर्ष सालै, भोक्मरी हुनोछ ।
विकाश भुन्नु कति छैन कर्णालि रुनोछ ॥
- (४) ऐऽऽले हाट तोकनै भयो, बान् फेटा वङ्गाली ?।
मू भयाँ कि सहः(स)वै भयूँ, पीमाको कर्णाली ।
- (५) काँदैमा बन्दूक हालि, काँऽऽ जान्छौ दर्नाली ? ।
आउँदा-जाँदा पानी प्युँला, न सहः(सु) क्यैऽऽ कर्णाली ?॥
- (६) सहः(सु) न्ने जानु भुन्ने जान्छु, आम्ना मून्का कथा ।
सहः(सु)न्या सहः(स)बै व्डीऽऽन्या क्यैऽऽनाई, कर्णालिका ब्यथा ॥
- (७) बावुज्यूका गैरी खेत, धान दर्नालिय ?।
तो घूम्या मेरो मून् घुम्छ, नघुम् कर्णालिय?॥
- (८) विना दुद भात् खानैन, राजा दर्नालिय ।
तो घूम्या मेरो मून् घुम्छ, नघुम् कर्णालिय?॥
- (९) ऐऽऽले राजा भात् खानैनन्, सेता दर्नालिय ।
आज्कालि छाल् कता हान्छै, मेरा कर्णालिय ?॥
- (१०) छि छि, भुन्त्या छिल्लाकोटी, बाल् भुन्त्या धर्नाली ।
आउँदा-जाँदा पानी प्युँला, न सहः(सु) क्यैऽऽ कर्णाली ?॥
- (११) काँदैमा बन्दूक हालि, काँऽऽ जान्छौ दर्नाली ?।
आउँदा-जाँदा पानी प्युँला, न सहः(सु) क्यैऽऽ कर्णाली ?॥
- (१२) हाम्मा, ज्यूला फलन्या हुन धान दर्नालिय ?।
रुप्या साइको नासो मेरो, ल्हाँ : (लै) जा कर्णालिय ? ॥
- (१३) राज्य जेठो विमकोटको, रमाइलो दर्नाली ।
आउँदा-जाँदा पानी प्युँला, न सहः(सु) क्यैऽऽ कर्णाली ?॥
- (१४) तेल्याका उकाला लाग्या, मूलबाटो शेरीको ।
एकै दिन मूल फूटयो हो क्या ?, कर्णालि- भेरीको ॥
- (१५) सेलो राजा मुङ्गलसैन्या, चुकिलो दर्नाली ।
खाँदा क्या बाकाको गान्, पशता क्या ? कर्णाली ।
- (१६) पाउँखेत लस्करया हिँडाई, राजा दर्नालिको ।
भेट भया अचम्मै होला, भेरि -कर्णालिको ॥ इत्यादि ।

विभिन्न नदीलाई कर्णालीसँग आबद्ध गरी रचिएका लोकगीत

- (१) मोटर बाटो कर्णालीलाई, तटबन्ध बबैलाई ।
कर्णालीका दुख सहः(सु)म्जु, स्वागत छ सहः(स)बैलाई ॥ (कर्णाली र बबई नदी)

- (२) भेरी हौंकी कर्णाली हौ, पानी त पनी हौ ।
बूडो छु कसरी लागू, बालख्ख मानियौ ? ॥ (भेरी र कर्णाली नदी)
- (३) कर्णाली कर्णालि तिर, भेरी भेरि तिर ।
मू एग्लो डाँडाको मिरग, क्वैऽऽ नाई मेरा तिर ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (४) यो नाउत्या नाउटोटो ताइतो, कर्णाली-भेरीलाई ॥
चडो रुन्छ ऋतुकिलाई, मू रुन्छ तेरीलाई ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (५) नाउत्याले नाउबाट ताच्यो, कर्णाली-भेरीलाई ।
चडो रुन्छ ऋतुकिलाई, मू रुन्छ तेरीलाई ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (६) हल्का ठूला कर्णालीका, भेल् ठूला भेरीका ।
कैऽऽले कुडा स्हुः(सु)निएलान्, राइ सुवा मेरीका ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (७) कर्णालीय ? छल नहान्, भेरीय फिन फटा ।
घर्वारीय ? घर नजा, दुखी का दिन कटा ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (८) हल्को हाल्ने करनाली, स्हः(स)ल्को हाल्न्या, भेरी ।
मेरो मून व्वीऽऽन्या थियो, दर्शन पाया खेरी ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (९) जामू-क्वीन्या भेट गहाछन्, भेरी र कर्णाली ।
आपू हुना काँऽऽका काँऽऽका, थर् राग्ता "सिंजाली" (सिजापति) ॥ (भेरी र कर्णाली)
- (१०) राजा भात् खानैन भुन्ना, धान दर्नालीयौ ? ।
आज्काल छल कैऽऽ तिर हान्यौ, भेरी-कर्णालीयौ ? ॥ (भेरी र कर्णाली नदी)
- (११) माछो मीठो कर्णालीको, जल मीठो कालीको ।
सेल बैऽऽन पाइएलाकि ?, सिलङ्गी डालीको ॥ (कर्णाली र काली नदी)
(महाकाली वा कृष्णागण्डकी)
- (१२) ओच्यूनो कर्णाली बग्छ, पोच्यूनो काली छ ।
बाज तो कोल् भरी ह्वैऽऽजा, कोल् मेरो खाली छ ॥ (कर्णाली र महाकाली नदी)
- (१३) जुम्ना तल डोल्या माथि, कर्णाली-भेरी जा ।
लायाका तुलछ बाडी ?, फर्केर हेरी जा ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (१४) ओच्यूनो कर्णाली जाला, पोच्यूनो भेरी जा ।
जुन्म दिन्या भाबिनीय, आ दुख्ख हेरी जा ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (१५) स्हः(स)ज हिँड्डो करनाली, फाल हाल्लो भेरी ।
बाडुली लाग्दैन होक्या ?, माया भया खेरी ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (१६) स्हः(स)ज हिँड्डो करनाली, फाल हाल्न्या सेती ।
यो देश मेरो हुनैन कि ?, कैखन लाउँ खेती । (कर्णाली र सेती नदी)
- (१७) पाउँ खेत लस्कन्या हिँडाई, राजा दर्नालीको ।
भेट भया अचम्मै होला, भेरि-कर्णालिको ॥ (भेरी र कर्णाली नदी)
- (१८) लेतो बग्यो कर्णालीको, भल् बग्यो सेतीको ।
बालो ल्याई चडाउँदो भयाँ, साइ वाजका खेतीको ॥ (कर्णाली र सेती नदी)
- (१९) तेल्याका उकाला लाग्या, मूल् बाटो शेरीको ।
एकै दिन मूल् फुटयो होक्या ?, कर्णाली-भेरीको ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (२०) पस्सिम दिशा बूडि गुञ्जा, पूर्व कर्णालीले ।
उत्तर-दक्खिन कुन्डा-कैलाश (ले), मालिका उँगाले ॥ (बूढीगङ्गा र कर्णाली)
- (२१) जामू-क्वीन्या भेट गहाछन्, कर्णाली र भेरी ।
आज्कालि काँऽऽ बस्यै हुन्निन, खुडि सुँगा मेरी ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (२२) स्हः(स)ज हिन्डो करनाली, फाल हाल्लो चौ(नौ) भेरी ।
खुटुक्क भाडुलि लाउँला दिनका नौ फेरी ॥ (कर्णाली र चौ(नौ) भेरी नदी)

- (२३) कर्णालीका कर्णछिटा, भेरीका भंभल्का ।
साइ टाडा मू पुनि टाडा, क्या लाग्छे भंभल्का ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (२४) फल्-फूल मीठो कर्णालीको, दूद मीठो भेरीको ।
मू कैऽऽले दर्शन पाउँला, रुप्या बाजू मेरीको ॥ (कर्णाली र भेरी नदी)
- (२५) कैऽऽले पानी रहः(स)इलो छैन, कर्णाली-बबैको ।
मेरो माया क्याऽऽ मान्नेनौ, मू मान्ने, रहः(स)बैको ॥ (कर्णाली र बबै नदी)
- (२६) काली-कर्णालीका माछा, सेतीका भल् खाना ।
न्याऽऽ खोजेर काँऽऽ पाइने हो, कर्मका फल् खाना ॥ (कर्णाली,सेती र महाकाली)
- (२७) काली र कर्णाली तन्याँ, भेरी म्दीऽऽ तरुँ कि ? ।
घाँटिउनेो पासो लगाई, न्यैऽऽ कतै मरु कि? ॥ (कर्णाली, भेरी र महाकाली नदी)
- (२८) कर्णाली (मा) बालुवा बग्दो, सेती (मा) बग्दो फीन ।
द्यूलका बजार बसी, धेरै लग्यो रीन ॥ (कर्णाली र सेती नदी) इत्यादि ।

राप्ती अञ्चलभित्रका विभिन्न नदीसम्बन्धी लोकगीत

- (१) ऐरापती पूर्व ढल्क्यो, लरीको लिनैले ।
म साइलाई पालुला भन्छु, मागेको भिखैले । (ऐरापती नदी)
- (२) ऐरापती पुवै ढल्क्यो, ठाउँ राम्रो हुनाले ।
धेरै दिनमा भेटु भयो, राखोको हुनाले ॥ (ऐरापती नदी)
- (३) डोरीको पछ्यालो भिज्यो, ऐरापति तरदा ।
रसी माया बसी लगाउँ, बखत्-पाली पर्दा ॥ (ऐरापती नदी)
- (४) ऐरापति किनारैमा, सुन् चाल्यो खुनाले ।
साइ बाटनै गयो इमान्, म सज्जन् हुनाले ॥ (ऐरापती नदी)
- (५) उँदो बग्ने रापतीय, उँबो बग्ने माछो ।
राम् थलीमा भर्खर आयौं, के छ चलन चाँजो ? । (राप्ती नदी)
- (६) रापतीले बगाइ ल्यायो, रातो माटो गेरु ।
घर फेरें घरेली फेरें, कर्म काँ गै फेरु ? ॥ (राप्ती नदी)
- (७) पूर्व बग्ने रापतीय, पछ्छिम् बग्ने भेरी ।
क्या नछेत्र पन्यो होला, म जन्दा खेरी ॥ (राप्ती र भेरी नदी)
- (८) बबैले बगाइ ल्यायो, औलि जाँका नल ।
मीठो फल खाने भया, दैबुलाई नछल ॥ (बबइ नदी)
- (९) काट्ट कुट्ट बगाइल्यायो, नदी यो बबैले ।
बर्दियाको ठाकुरद्वारा, नबिसुँ, कसैले ॥ (बबइ नदी)
- (१०) स्याउली सोत्तर बगाइ ल्यो, दाङ्को बबईले ।
बैरागी त गीत गाउँछ, सुन्दिनु सबैले ॥ (बबइ नदी)
- (११) माथि पन्यो क्वीरेपानी, तल बबै खोली ।
गाउँले बेरी कुरा काट्छन, हिँड गैजाउं भोली ॥ (बबइ नदी)
- (१२) घारी काँटा लेक् परेको, दाङ्को छयौमा बबै ।
जानै लाग्यो लर्क जोबन, मनुको भन्ने नभै ॥ (बबइ नदी)
- (१३) दाङ्को बबै नदी भित्र, तर्न सकिदैन ।
विपति परीगो भनी, मर्न सकिदैन ॥ (बबइ नदी)
- (१४) रीङ्क्वीरी बासन लाग्यो, दाङ्को घारी बबै ।
बाइगो बाजाँ जोबनय, मनुको जस्तो नभै ॥ (बबइ नदी)
- (१५) शारदाले बगाइल्यायो, गौ र जाँको नल ।
लाउँ त हजुर मायालाइ, द्वीबाउलीको बल ॥ (शारदा नदी)

- (१६) शारदाले बगाइल्यायो, ऊवा जाँको नल ।
एक् त छोड्यो करमैले, नछोड् गङ्गा जल ? ॥ (शारदा नदी)
- (१७) सल्यानका जोली पिपल, शारदामा छाया ।
भागी हिँड्ने जुनकीरीले, किन लाउँछेस् ? माया ॥ (शारदा नदी)
- (१८) पथर स्याउला बगाइ ल्यायो, शारदा खोलाले ।
मत भन्छु माया लाउने, के भन्छौ तोलाले ॥ (शारदा नदी) इत्यादि ।

भेरी नदीसम्बन्धी लोकगीत

- (१) ठूली भेरी सानी भेरी, भेद् भयो रिम्नैमा ।
गया जाला यो परानी, सूर्य फूल टिप्नैमा ॥
- (२) जोली डाँपया मान्यौ म्वीले, भेरीको छलले ।
सबैको हलुँको भयाँ, वैरागी चालाले ॥
- (३) तराइ-पाहाड मिलयाको छ, भेरी यो उन्चल ।
जाजरकोट सुम्ज्याका वेला, मून हुन्छ चञ्चल ॥
- (४) दैलेख र जाजरकोट, भेरीका दुखारी ।
सुखैत् बाँके बर्दियामा, थोक्के छन् सुकारी ॥
- (५) जाजरकोट बसेरो मात्तै, पानी छ भेरीको ।
सेता दाँत तिखो डाको, राइसुवा मेरीको ॥
- (६) तल भेरी माथि कोट, रुमाइलो शऽऽअर ।
जति बस्यो उति राम्बो, मेटिन् रऽऽअड ॥ - डोल्पा जिल्लाको त्रिपुराकोट गा.वि.स.
ओडा नं. २ को कोट गाउँ र त्यसको तलतिर बग्ने भेरी नदी ।
- (७) बग्दै रऽऽ भेरीका पानी, पूर्व-पस्सिम घूमी ।
ह्युँऽऽचुलीले फलमल्ल, हाम्मो जन्म भूमि ॥
- (८) हुम्ला नजा जुम्ला नजा, भोटान भेरी जा ।
लायाको लाइपीमा मेरो, ढल्केर हेरी जा ॥
- (९) हाट नजा जुम्ला नजा, बतु तो भेरी जा ।
म्वीऽऽले पाल्याऽऽ रुङ्गीसुवा !, फर्केर हेरी जा ॥
- (१०) जूला धारा छडकँदा, द्वी जुनी हड् धुनी ।
सहोः(साँ)टै जा भेरीका पानी, सहः(स)मजे हिँड् भर्दुनी ॥
- (११) म्वीऽऽना छन् क्वीऽऽन्याका छल, भवीँसा छन् भेरीका ।
फाटो बोल्या (भाङ्गो) त्वैऽऽ गादल्ली, यी भवीँसा हेरीका ॥ इत्यादि ।

पश्चिमदेखि पूर्वसम्मका केही नदीसम्बन्धी लोकगीत

- (१) काली कुमाउँ चुम्पावती, अल्मोडा शऽऽअर ।
मेरो मात्तै माया छैन, माया छ हजार ॥ (महाकाली नदी)
- (२) काली कुमाउँ चुम्पावती, अल्मोडा शऽऽअर ।
मेरै बाडि फूल फुल्लैनन्, म्वीऽऽ मान्ना रऽऽअड ॥ (महाकाली नदी)
- (३) महाः(महा)काली उन्चल हाम्मो, हुँडेलधुरा जिल्ला ।
अति राम्झो लाग्छ मलाई, अमर्गडी किल्ला ॥ (महाकाली नदी)
- (४) सेती नदी चिसो पानी, बजाङ्गका भेग ।
ऐऽऽले बल्ला सुम्जना भो, देऊडाका हेग (हेक्का) ॥ (सेती नदी)
- (५) तीर्थ जान्या गण्डकी जा, जल ल्याउन्या काशी जा ।
दिन् दिने चैऽऽ रुन्या, मून ?, एक् दिन् त हाँसी जा ॥ (गण्डकी नदी)
- (६) एति ठूलि कालीगुञ्ज, कैऽऽ भौंजर छिरी ।
माया तेसै नन्या होकि?, भेद् होलाकि फिरी ॥ काली (महाकाली वा कालीगण्डकी)

- (७) काली पारि टनकपुर, कुली गयाकै छन् ।
मून् पापि रोयाको रोयैऽऽ, दुन्त हाँस्याकैछन् ॥ (महाकाली नदी)
- (८) चिलखायौनो अल्को गैऽऽ रो, घुन्खायौनो पैऽऽ रो ॥
न तरेकी काली गुंजा, अल्की छकि गैऽऽरो ॥ काली (महाकाली वा कालीगण्डकी)
- (९) सेती नदी चिसो पानी, बजाइका पाखाले ।
अछमीको स्तुः (सु)भजना छ, चौडाका भाकाले । (सेती नदी)
- (१०) पानी तिर्खा लाग्यो मूऽऽन, फर्कि आइजा सेती ।
हली-बाउस्या खोजी गरी, न्यैऽऽत लाउँला सेती ॥ (सेती नदी)
- (११) सेती उन्चलमा पड्न्या, दुर्गमको किल्ला ।
अति विकट अति दुर्गम, बाजुराको जिल्ला ॥ (सेती नदी)
- (१२) लाग्छ मूऽऽन पानी तिर्खा, पर्कि आइजा सेती ? ।
बाली नाली क्या कसोछ, ह्वैऽऽ गरूला सेती ॥ (सेती नदी)
- (१३) सेतीका किनारमाई, लत्ता धुन्या बाली ।
चूक् जैथी चूकिल्ली रैऽऽछ, उँगार जैथी काली ॥ (सेती नदी)
- (१४) ह्यैऽऽद राम्डा ह्यैऽऽचूलीय, बर्खा राम्डी सेती ।
बालो ब्वीऽऽस खानु छैन, लाउँकि नलाउँ सेती ॥ (सेती नदी)
- (१५) सुदुर पस्सिमका उन्चल, सेति र म्हाः(माहा)काली ।
कन्चनपुर तराइका फाँट, अति राम्डो बाली ॥ (सेती र महाकाली नदी)
- (१६) पूर्व बग्न्या मेची नदी, पस्सिम बग्न्या भेरी ।
स्हाँः(साँ)चि राख्या बालो जोवन, फर्कि आउँला फेरी ॥ (भेरी र मेची नदी)
- (१७) काली र कर्णाली तरुँ, भेरी क्वैऽऽ, तरुँला ।
पैऽऽला हामी घरबार जोडूँ, मुलाकाज गरूला ॥ (महाकाली र कर्णाली नदी)
- (१८) आपू बाइगै छोरी ल्हाैः(लै)गै, गै गुंजा काली गै ।
एक् त नेल् दैबुले हाल्या, दोसा नेल् हाली गै ॥ (महाकाली वा कालीगण्डकी नदी)
- (१९) लेतो बग्यो कर्णालीको, भल् बग्यो सेतीको ।
बालो ल्याई चडाउँदो भयौं, साइबाजुका सेतीको ॥ (कर्णाली र सेती नदी)
- (२०) मालिका तिर्वेणी जल, स्तुः(सु)किल्लो स्हाँः(साँ)लै छ ।
बूडी गुंजा मिल्या पछि, क्यैऽऽ अलि औलै छ । (सेती नदीमा बग्ने बूढी गङ्गा)
- (२१) कर्णालीको नारो हैऽऽकि ?, कालीको रौलो हैऽऽ ? ।
फटीकको मूर्ति हैऽऽकि ?, दशैको मौलो हैऽऽ ? ॥ (कर्णाली र महाकाली नदी)
- (२२) कालीदयैऽऽ कर्णाली ठूलो, भर्दुनीका जल ।
यीं दुख्ख को संग पोखुँ, परेवाका दल ? ॥ (महाकाली र कर्णाली नदी)
- (२३) हिन्डो मू सखीका लेख, डिट पड्यो गुण्डकी ।
मालिका माथकी माला, हिमवत् खुण्डकी ॥ (गण्डकी नदी)
- (२४) उँधो बग्न्या काली गुंजा, ऊबाका निरह ।
कि लाग्यो दैबुको माया, कि चल्दा बिरह ॥ (महाकाली वा कृष्णागण्डकी नदी)
- (२५) कोन्ट्या लाग् जाइडिका रुख, बग्दै रूऽऽला सेती ।
काँड मेरो पिरथी भया, भग् माददि ह्वैऽऽ तेती ? ॥ (सेती नदी)
- (२६) सेती अञ्चल बाजुरा हो, काबडीतोला गाउँ हो ।
बार्जु(बाजुरा) हुलाक् बारबीस, चुन्नभादुर नाउँ हो । (सेती नदी)
- (२७) पिजडौनो चरो खाउली, एकुरै मरौली ।
कत्तिको कसाइलो पड्यो, तिर्शुली तरौली ॥ (त्रिशूली नदी) इत्यादि ।

पश्चिम नेपालका जिल्लाको भौगोलिक परिचायक लोकगीत
कर्णाली अञ्चल

(क) जुम्ला जिल्ला

- (१) चीसो हावा ठुण्डा पानी, जुम्ला बजारैको ।
मेरी मातै माया छेकि ? , माया हजारको ॥
- (२) जाँस जुम्ली जा ह्वीँस हुम्ली जा, भोट्याका ज्वेँस प्वेँस जा ।
ज्यू नजा धून पुनि नजा, मूनका जसो ह्वेँस जा ॥
- (३) जुम्ला उड्या सुन्टालाका, छीरिबीन्या पोका ।
आमा मेरी चूला छैनन्, किन लाग्छे भोक ? ॥
- (४) जुम्ला पाक्या स्याउ-नासपाती, ल्याउन त पाइएन ।
सः(स)बै ठाउँ(मा) मोटरबाटो, चाइयोकि चाइएन ? ॥
- (५) जुम्ला पाक्या दाग्-दाडीम, औल पाक्या केला ।
आया तोलौ ? राम् हेरँला, पैठमैका मेला ॥
- (६) जुम्ला जाँच्यो जुम्लीले, लेक् जाँच्यो बर्मले ।
कोली बसी रसल खानु, दियोन कर्मले ॥
- (७) जुम्ला देखि देखिनै, दैलेखको गडी ।
तुला जोखूँ पाखा भरूँ, केँसखो माया बडी ? ॥
- (८) चुन्नथानका चारै लिङ्गा, पूर्वतिर ढल्या (फर्केका) ।
अगीका उन्यारा कुना, ऐँसले बत्ति बल्या ॥
- (९) जुम्ला भोक्ति दाँत्या ओखड्, औल भोक्ति आरु ।
जग्गा रुखो मल् हालुँला, कर्म रुखो क्यारूँ ? ॥
- (१०) डाँडा सः(स)ल्लो चौदबीस, खोला सः(स)ल्ला अशी ।
शीतल खप्तैन मूसन, चौतारामा बसी ॥
- (११) जुम्ला मान्यो कस्तुरीय, देश बिकायो बीना ।
पात् उड्डोछ बयालले, मून उड्डोछ किन ? ॥
- (१२) जुमला बाग् पड्यो भुन्ना, मेरा लेखि चील ।
साइकालेखि मू क्या छु र ? , किन बस्यो दील ॥
- (१३) जुमला बाबाको भित, औल मेरा हित ।
मून मेरो उडि बाइगो, माल्-परेवासित ॥
- (१४) जुमला बाग् पड्यो भुन्ना, घुघुतिको लेग्मा ।
कित भेटूँ जमुनामा, कि चडूँला रेलमा ॥
- (१५) उँदो जान्या जुमलीय, उबो आउन्या नून्या ।
न फेरी जोबन आउन्या, न मूनको हुन्या ॥
- (१६) जडामा सः(स)ल्लाको सः(स)गु, वीचमा धूप गरी ।
सु(सु)नार् गाउँ मष्टाका थान, खेलिजाउँ खूब गरी ॥
- (१७) सु(सु)नार् गाउँ मष्टाका थान, प्वीसा हाल बौला (धेरै) ।
झोताले मागयाको चीज, सः(स)बै जना दिउला ॥
- (१८) सु(सु)नार् गाउँका मूल धामी, हेराउँदा सः(सै) गरी ।
टाढाबाट हेड्न आउछन्, सः(स)बै मख्ख परी ॥
- (१९) पान्यूनी मैतालु आइन्, तेल्यैल्या केश गरी ।
सु(सु)नार् गाउँ मष्टाका थान, खेलिजाउँ बेस गरी ॥
- (२०) गुडगुडी भयाम् भयामी गदा, सु(सु)नार् गाउँका गजा ।
आइ-औसर छैट-पैठ, सः(स)बै मान्छन् मजा ॥

- (२१) हुम्ला-जुम्ला मुगु-डोल्पो, कान्ठो कालीकोट ।
अस्पतालमा डाक्टर नाइ, किन लाग्छै चोट ? ॥
- (२२) चिल्गाडित कैऽले काई, जुम्ला इएपोर्ट ।
धैर्ज्य गद्दा, जुनता छन, गाडी गुडन्या रोड ॥
- (२३) हुम्ला-जुम्ला पछ्यातै छन, ठूला स्याऊ पाइन्या ।
स्याऊको बजारै छैन, सडकै हो चाइन्या ॥
- (२४) निकी छौ क्या तिला नदी ?, कि डुब्थी शोकमा ।
कैऽ पापीलाई नबसाल्या, पवित्र कोखमा ॥
- (२५) जुमला जुम्लीको छोरो, तेल पेल्लै पेल्लै ।
आइगर्यो नउला कोल, बयाल खेल्लै खेल्लै ॥
- (२६) पान् खानी स्हु(सु)पारी खानी, जुम्ला साइकि रानी ।
स्हु(सु)त्ता (ले) स्हु(सु)क्यो यो परानी, रुडा(ले) स्हु(सु)क्यो पानी ॥
- (२७) भोटको नून भोटै थुन्यो, जुम्लाका दानीले ।
एतिके छुँ चाम्झ्या चुम्झ्या, साइका नून-पानीले ॥
- (२८) जु(ज)वा नदी तिला नदी, एकै छ स्हा:(सा)गर ।
सुन्सार हो स्ह:(स)ब्को स्हा:(सा)जो, सबैको भागर ॥
- (२९) पाटन् भरी जडी-बुटी, पिठुयूँ भरी कुम्ला ।
चीसो पानी कडा हावा, कठठै ? हाम्मा जुम्ला ॥
- (३०) मज्दूरका माननीय, एमालेका नेता ।
कैऽले त मालेका नेता, एता जाउँकि उता ? ॥
- (३१) जुमलीको माल् भेडीले नून लाग्यो चाटन ।
किन आउँछै बाँजा ह्युँऽद, सुड लाग्यो फाटन ॥
- (३२) सुन् साइली छुम्काउन लाग्यो, जुमलीको जाइया ।
स्ह:(स)द्दे माया लाउन्या भया, छयौति आइजा लाइया ? ॥
- (३३) जुमला बाबाका मीत, औल मेरा हित ।
कैखो पिमा ऐऽले आयो, किला-दावला सित ॥
- (३४) जुम्लाको चौकोटाबाडा, तिला नदी घाडी ।
रन्नाकर (रत्नाकर) चौकोटाको, गीतै गीतको भारी । इत्यादि ।

हुम्ला जिल्लासम्बन्धी

- (१) हुम्ला-जुम्ला मुगु-डोल्पो, उँदै कालीकोट ।
फल जति नेताले खाया, रीत्तो भयो बोट ॥
- (२) हुम्ला-जुम्ला स्याउ फल्लाछन, बाग्बानी फाराम ।
फल खाया जियानलाई भेल्लो, अफीनको क्या काम ? ॥
- (३) हुम्ला माइयाँ जुम्ला माइयाँ, बाजुर(बाजुरा) पुनि माइयाँ ।
नानाकन क्यापो डाँडनु, ठूला ठूला डाँड्या ॥
- (४) हुम्ला नजा जुम्ला नजा, भोटान भेरी जा ।
लायाको लाइपीमा मेरो ढल्केर हेरी जा ॥
- (५) हुम्ला जिल्ला हिँडी हिँडी, मानसरोऽर जानुछ ।
कै ठाउँमा जुन्मेका हामी, काँऽ (कहाँ) गई मन्नु छ ॥
- (६) चाला नजा फूचा नजा, साका लाग्ना ह्युँऽ छ ।
बतु मू आलुवा खौला, एग्लो साईको ज्यू छ ॥
- (७) तलि फूचा माथि राइया, पर फटहाला ।
गोरखाली आयापछि, फूचा गाऊँले पाल्ना ॥

- (८) वखाँ यारी ठाडोँ दुङ्गा, ह्युँऽद अछ्म स्हाँः(सो)प्या ।
जाँऽऽ(जहाँ)जान्छै सड्सडै, ल्हाँः(लै)जा, ह्युँऽऽचूलीका डाँप्या ? ॥
- (९) मू कैऽऽले बिस्न्या छैन, त्यो गाऊँ लालीलाई ।
हामी स्हाँः(स)वै मीलि वसुँ, आ-आम्ना पालीलाई ॥
- (१०) ह्युँऽऽचूलीका डाँप्या उडी, वस्या मारुगोर ।
पैऽऽला पाउ टेक्याको छुँर, निको आयै स्वीर ? ॥
- (११) याल्वाडको तीतो फापर, गाईले खाया छाला ।
लागदो पिथ्थी व्हाँऽऽ छोइन्त्या नाई, गर्दन् गया जाला ॥
- (१२) जाँऽऽ भूनी सरोवर गयाँ, बिस्यी र फ्लैऽऽ (फोई) गयाँ ।
सीमकोट पुग्याका वेला, धुरुक्क ज्वैऽऽ(रोई) गयाँ ॥
- (१३) छकाल खायाका जाग्ना, चुफिदुङ्गा मुनि ।
क्यान रुन्छै मून् पापीय ?, क्या पुग्योन भुनि ॥
- (१४) भोट ओरी भोट पोरी, ह्वीँऽऽ पोरयूनो गाउँ नाई ।
एता आया गोरखाली(गोर्खाली), सीमकोटीऽऽन ठाउँ नाई ॥
- (१५) हुम्ली आया जुम्ली आया, ह्युँऽऽ फल्या लामाले ।
दैबु भेटन पाइनो छ क्या?, अस्हाँः(सा)ह्या कामले ॥ इत्यादि ।

(ग) मुगु जिन्लासम्बन्धी

- (१) मुगुमै छ रारा ताल, जुम्ला टुडिँखेल ।
काम पाया मातै(मात्रै) जान्छन्, हुम्ला मान्छन् नेल ॥
- (२) मुगुखोलो हिडीहिडी, गुम् (गम) खोलो उकालो ।
निको छ क्या आलो-वालो, गाथ् छ क्या स्हु(सु)कालो ? ॥
- (३) साठी गाई लुटेर ल्हाँः(लै)गो, मुगु करानीले ।
कोसंग क्यालाग्या छ र, एग्ला परानीले ॥
- (४) स्हाँः(सो)रु खोलो हिडीहिडी, गुम् (गम) खोलो उकालो ।
निको छ क्या आलो-वालो, गाथ् छ क्या स्हु(सु)कालो ? ॥
- (५) रारा ताल् अचम्मै ठूलो, ज्यादै र ऽऽछ् रौऽऽरो (गहीरो) ।
को वैरी देखन्त्या होला, मून् भित्तको पैऽऽरो (पहीरो) ॥
- (६) रारा गयाँ छाप्ल गयाँ, मिलीवाटै आयाँ ।
मिलीवाट आउँदा खेरी, पुस्हाँ(सो) डाफ्याँ पायाँ ॥
पुस्हाँ(सो) डाफ्याँ पाउँदाखेरी, साइ(वाज)का चारा लायाँ ॥ (लोकोक्ति)
- (७) रारा दह टल्ल पल्ल, पेउ पानि निजार ।
हीरा होकि मोति होकि, आपैले बिचार ॥
- (८) पूर्व घुमी पस्सिम् जान्छ, रारा ताल्को पानी ।
दुखी भै बाँचनु क्याभो, यौथो जीवन् धानी ॥
- (९) एक त अल्को रारा ताल, ताईदै अल्को मुगु ।
हात् पुग्दैन टाँगी छैन, मू कसरी पुगु ॥
- (१०) फेवाताल भून्यो त पुनि, ताल् ठूलो छ रारा ।
स्हाँः(सा)त्या (साथी) छुन्कि एग्लै घुम्छै, बिरस्पति (बृहस्पति) तारा ? ॥
- (११) राजा आउँदा नाउँ राखियो महेन्द्र (महेन्द्र) ताल ।
तुमी हामी भेट गर्सेला, आउँदा नुयाँ (नयाँ) साल ॥
- (१२) चुड्खेली(चंडखेली) भून्यो त पुनि, घाम्लाग्या नारै (नारालाग्ना) हो ।
तहल्का मच्चिदाँ स्हु(सु)म्म, दैको मून् स्हाँः(सा)रै हो ॥
- (१३) घुच्चीको उकालो नहोस्, डाफ्याँको लेक नहोस् ।
भित्तौनो घुमौनो माया, वाइरौनो देग् नहोस् ॥

- (१४) घुच्चीका रुमाइला लेख, चारै सल्ली बेल ।
छकाल भुल्क्याका घाम, पडिगया नेल ॥
- (१५) ध्वीन्यालको क्या जुनी हो, घर घर लडा ।
जैशीमठ (भारत) जुवा खेला, घर फाल्दा गडा ॥
- १६) शेरीजूला धान् पाकतैनन्, चुड्खेली छयाले ।
मौरी घुम्दो केशरलाइ, मू घुम्दो मायाले ॥
- (१७) भित्त(भित्र) मुगु ताउलाखार, भारी ढल्यो ऊनको ।
जति गीद (गीत) लेख्या पुनि, हुन्या नाई मूनको ॥ इत्यादि ।

(घ) कालीकोट जिल्लासम्बन्धी

- (१) कालीको तपस्या गन्या, मेरा कालीकोट ।
सुः(सु) म्जुन्छु पुर्खाको काम, मर्म लाग्छन् चोट ॥
- (२) जिल्ला राम्ढो कालीकोट, गाँउ राम्ढो पिलीको ।
लाजले घर खानु पडयो, जोडा न मित्याको ॥
- (३) खाँडाचर (खाँडाचक्र) दर्वार लाउन्या, राजा मलै बुम्म (मलय बर्मा) ।
अचेलका दरा-खोला, किन छौ निसम्म ॥
- (४) सिकू उनै सान्नी उनै, बँदालकोट उनै छ ।
साल् वितैछ म्वीऽऽना (महिना) वित्या, मून् मेरो रुनै छ ॥
- (५) सिकू द्यैऽऽ गाड्याको कुलो, सान्नी पिन्यायाको ।
दै मेरी द्वैऽऽन्या भया, क्या छ बिरियाको ॥
- (६) काली पोइल कालीकोट, बीजु पोइल रोल ।
भाम् खायाका दूद्या गाली, खाल् खेल्याका कोल ॥
- (७) मान्म उनै रास्कोट उनै, बँदालकोट उनै छ ।
म्वीऽऽना (महिना) वित्या साल् वितैछ, मून् मेरो रुनै छ ॥
- (८) ताडी-मान्म बँदालकोट, माल्को रोल भरी ।
आज्काली तोला सुन् मेरी, कैखा (कस्का) छौ कोल् (काख) भरी ? ॥
- (९) मान्म राम्ढो पुन्चदयौल, दुल्लु राम्ढो खुम्म (स्तम्भ) ।
चितिकको भर् मान्मैन, मुख् नदेख्या सुम्म ॥
- (१०) भीटाकी कोटिला पोइल, कोटिलाकी भीटा ।
आज् काँऽऽ देऽऽ भडी र पडी, सुन्-चाँदीका छीटा ॥
- (११) कि तेरा पिपल बाइजाउँ, कि मेरा बड जाउँ ।
कि दुवै घरवारी होइजाउँ, कि दुवै खड (खेर) जाउँ ? ॥
- (१२) पुडका पाटनमूलो, पुन्चाल् छहडीको ।
घर जोई नाई बून कोइ (कोही) नाई, बाँजा रहडीको ॥
- (१३) हेर्प त भ्वीसीको टाँडो, नेटा र खीन् सम्म ।
(पछिल्लो पंक्तिको खोजी हुदैछ ।)
- (१४) जिल्ला राम्ढो कालीकोट, गाँउ राम्ढो गेलाको ।
जाति माया लाग्दो रऽऽछ (रहेछ) छुट्टिन्या वेलाको ॥ इत्यादि ।

(ङ) डोन्या जिल्लासम्बन्धी

- (१) ताल राम्ढो फोक्सुण्डो हो, गाउं राम्ढो कोटको ।
रात् - दिनै सुः(सु) म्जना हुन्छ, तुम्मा लाल् ओठको ॥
- (२) जडेनी ताराकी राम्डी, जाड् राम्ढो छोयाको ।
देग्या छौ क्या घरबारीयो ?, मू दुःखी रोयाको ॥

- (३) भोटान बिजौरी थला, चल्या (बाज) लाग्यो रिङ्गन ।
यो पापी जुनकिडीमाति, माया लाग्यो बिग्न ॥
- (४) मौ-या लेख पोरिबाट धूम लाग्ना ओरिबाट ,
चूँऽऽरीकोटको गाऊं छ, भर्भ-या तर्त-या ।
मूसी राउट्या घोडा चडी हुरीकोट-काइगाऊं आउंछ,
यी कुडा भयानन् भून्या टसी (जिम्मुवाल) नेपाल आउंछ ॥ इत्यादि ।

भेरी अञ्चल

(क) जाजरकोट जिल्ला

- (१) जाजरकोट खलंगा दरबार, पूर्व भ्याल् काट्याको ।
घरखानु अष्टयारो हुनो, माइत ख्याल काट्याको ॥
- (२) जाजरकोट पटांगी (नी) माथि,राजैको धूत्सार ।
कि साइले कोलीमा ल्हेऽऽ(लै)जाउ, कि माया नमार ॥
- (३) जिल्ला राम्ढो जाजरकोट, गाउँ राम्ढो, जिरिको ।
आशा रेऽऽजा बाँचुन्ज्याल्को, भेट् ह्वैऽऽजा पछिको ॥
- (४) जाजरकोट बसेरो मेरो; पानी छ भेरीको ।
सेता दुन्त तीखो डाको, राइसुवा मेरफिको ॥
- (५) जाजरकोट नाउ मातै हो, गाउँ राम्ढो छ दल्ली ।
मूऽऽन(मलाई) छोडी उडि बाइगै, काँऽऽ बस्दीहो चल्ली ? ॥
- (६) बाऽऽकोट अँदयारी खोला, देखिनै जिरि ।
बाँचुन्ज्याल्का मोलाकाज, भेट् हुन्या नै फेरी ॥
- (७) राम्ढे छ खलङ्गा अड्डा, बिजुली बल्याको ।
क्या ओक्ताले भलो गर्ला, हिर्दया जल्याको ॥
- (८) नः(नह)कुली कस्तूरि, माऽऽया, जाकोटी राजैले ।
चित्तले नखाया पुनि, घर खाउ लाजैले ॥
- (९) हटीका उकाला लाग्या, जाकोटीका तोडा ।
जुन्म ल्यायाँ कली जुगको, स्हा(सा)मल् ल्यायाँ थोडा ॥
- (१०) ऐऽऽले हाम्रा जाजरकोटमा, बिजुलिको सिको(प्रकाश) ।
मट्टितेल बाल्या दैलेख, बादै हुन्छ चिको (चट्याड) ॥
- (११) कुमाखमा चन्न आया, जाकोटीका पशु ।
ऊनाडी घरवार जोडी, खान पाइन रसु(रसल) ॥
- (१२) कुमाखको अग्लो लेख, धसक्क धस्कि जा ।
कि फूल ? पैरनु ह्वैऽऽजा, कि फूल मस्किजा ॥
- (१३) कुमाखका ठूला मेला, प्ठीऽऽसा लैजाउ भेटी ।
आइजा काल लैजा मलाई, एति साइनो मेटी ॥ इत्यादि ।

(ख) दैलेख जिल्लासम्बन्धी

- (१) बून्याऽऽछ बुनाउनु क्या छ, दैलेखको गडी ।
आम्नै देश रुमाइलो हुनो, धै क्या म्वीना(मैना) चडी ? ॥
- (२) गोर्खालीय, दैलेखिय, दोसाँदेमा किल्ला ।
बैरागीको मून् बुजाउने, क्वैऽऽनै राज्य-जिल्ला ॥
- (३) कला गेडी असिनाय, दैलेखमा पड्यो ।
पुरानु पीरति मेरो, छकि माया मन्थो ? ॥
- (४) को जाला कटटीका लेख, दुलाल् भाका गाउन्या ।
कैऽऽले होला नेपालीका, सुदिन् फकि आउन्या ॥

- (५) दुल्लु(मा) पाइना माऊ धेरै, दैलेख पहरी (कुखुरा) ।
देश भयो औलो-बौलो, हटाउन्था कस्तह(स)री ? ॥
- (६) दुल्लुदयैऽऽ देखिनो पारी, दैलेखको गडी ।
हिमाली डाँफ्याका जुन, खिल्कु म्वीना चडी ? ॥
- (७) दैलेखदयैऽऽ स्हाँ(साँ)टै आयाँ, धेरै बस्या दुल्लु ।
पैताला मिललाई आइजा,, बद्रमास उल्लु ? ॥
- (८) दुल्लु-दैलेख आठबीस, गाउँ ठूलो तुल्लाको ।
राम् राम् गद्दै दर्शुन् पायाँ, गादिका पुल्लाको ॥
- (९) भूर्ति राम्ढो पुञ्च देओल, दैलेख राम्ढो गडी ।
दैलेख् राम्ढो कीर्तिखुम्मा(कीर्तिस्तम्भ), एक भुना एक बढी ॥ इत्यादि ।

(ग) सुर्खेत जिल्लासम्बन्धी

- (१) स्हुः(सु)र्खेतकी लाटीक्वैऽऽली, नेपाल् पशूपति ।
मून लाग्दा पीरतिका, छाइलो पड्या गति ॥
- (२) स्हुः(सु)र्खेत मसुरी खाई, रण्पुल्या गाइले ।
मू माया माददैन(मादैन) भुन्डो, माया मान्यौ साइले ॥
- (३) स्हुः(सु)र्खेत भो ठूलो दह, मसुरीको दाई छ ।
घरबार जोड्या जुन्जाल हुन्छ, पीमा भया हुन्छ ॥
- (४) औलो लाग्यो स्हुः(सु)र्खेतको, स्ह(स)रौटो भाडीको ।
क्या बसालु रखवाली, मेरा फुल्बाडीको ॥ इत्यादि ।

(घ) बर्दिया जिल्लासम्बन्धी

- (१) राजापुर सत्यगँडी, तस्बीर टाँस्याकै छन् ।
मून मेरो स्हाँ(सा)उनका रात, दुन्त हाँस्याकै छन् ॥
- (२) राजापुर रुमाइलो हुनो, तोडि फूलला र ! ।
राइसुवा मुखैति आउनी, स्हुः(सु)त्ता चलला र ! ॥
- (३) बबईले बगाइल्यायो, ओलि जुँऽऽका नल ।
मीठो फल खान्या भया, दैबुलाई नछल ॥
- (४) फाट्टफुट्ट बगाइ ल्यायो, नदी यो बबैले ।
बर्दियाको ठाकुरद्वारा, नबिसुँ कसैले ॥ इत्यादि ।

(ङ) बाँके जिल्लासम्बन्धी

- (१) नेपालगुञ्ज बजारैमा, नून भाऊ दून्यायो ।
रुड्डी मेरो मालपरेवा, को बैरी गुन्यायो ? ॥
- (२) नेपालगुञ्ज बजारैमा, नून भाऊ स्हः (स) स्तोछ ।
मुख हेददा भरस्याइलो, हिर्दय कस्तो छ ? ॥
- (३) नेपालगुञ्ज खरा धूप, वैऽऽलाइ बारयो काग ।
ह्युँऽऽद लाग्या तल भड, बर्खा माथि लाग ॥
- (४) नेपालगुञ्ज फिलीमिली, बत्ती बलनान् र ।
रुङ्गी मून बिरुङ्गी हुनो, स्हुः(सु)त्ता चलनान् र ! ॥
- (५) नेपालगुञ्ज बस्यारो छ, किन्मेल रुपैठीक् ।
आमै देश रुमाइलो हुनो, बिदेश नबीक ॥ इत्यादि ।

सेती अञ्चल

(क) बाजुरा जिल्ला सम्बन्धी

- (१) बाजुरा लाम्पाटा घर, लाल् हीरा किर्सना ।
बसीजाउ रुप्याका कोल, फालिजाउ तिसना ॥

- (२) गोती लेख पाँडुशैन, कोल्टिका बजार ।
सयले उड्डैन जहाज, चाइन्छ हजार ॥
- (३) सेति उन्चलमा पड्न्या, दुर्गमको किल्ला ।
ज्यादै नै विकट भयो, यो बाजुरा जिल्ला ॥
- (४) बाजुरा चुल्ह्याका थला, बाजु पाइयो नाइकले ।
क्या मेरा टीठले आयौ ?, आम्ना त चाइकले ॥
- (५) कुल् पूज्य ज्यूलेखि मष्टा, दाईना होईजाउन् ।
दुःखारि बाजुराकन, अगि लगाउन ॥ (हिमाली लोकसाहित्य-२०२१ वाट)
- (६) सत्र सय बाजुराका, चौसट्टि मुखिया ।
तै पुनि क्या भूनी भयो, यैऽऽ देश दुःखिया ॥
- (७) ज्वेऽऽ पडि शीतलादेवी, प्वेऽऽ पड्यो दादुरा ।
बल्ल्याले नछोडने भयो, यैऽऽ बाँजा बाजुरा ॥ इत्यादि ।

(ख) अछाम जिल्लासम्बन्धी

- (१) पैऽऽलो भेट अछाममा, दोस्रो अमरगडी ।
अछामका खेल् खेलाडी, अती रऽऽ छन् रऽऽडी ॥
- (२) कान्छोभाई मुङ्गलसेन् गयो, कैऽऽले नगयाको ।
लाइनैन हीराको माला, कर्म नभयाको ॥
- (३) धुनाडी दीपाइल सहाँ (साँ) प्या, ताँऽऽबाट अछाम ।
दयौडा खेल चुम्क्यापछि, खूब् हेहदाछन् राम ॥
- (४) दर्नाकोट लागिगो बतास्, दर्नाकोट दर्नैछ ।
एक् चोटि हजूरका कोल, मूलकाजु गनैछ ॥
- (५) रातामाटा (ले) घर लिप्याको, दर्नाका कोटको ।
यैथो माया क्याको लाग्यो, सुन्तला बोटको ॥
- (६) लड्की हेन्नु बयाल्पाटा, फर्कि हेन्नु सहाँ(साँ) प्या ।
तो क्या जाडो मान्नेनस्क्या, ह्यूऽऽचूलिका डाँफ्या ? ॥
- (७) सहाँ(साँ)प्या तलि बै(ज)नाथ् माथि, हिँड् कली? तीप् हालुँ ।
काट्याऽऽ च्वैऽऽटा मिलनान् कि, तो बडी शीपालु ॥
- (८) अछाम तीन खुट्या चाँवल, भोट नून दून्या ।
ह्यूऽऽद अछाम् बर्खा भोट, नगरी नहुन्या ॥ इत्यादि ।

(ग) बझाङ्ग जिल्लासम्बन्धी

- (१) बजाङ्ग राजा भात् खानेनन्, काँसाथाल फुट्यादैऽऽ ।
मेरा आइमा घाम् लाग्दैनन्, पीरति छुट्याचै ऽऽ ।
- (२) कैऽऽले घर आउन्या हुन्नान्, च्वीनपुर गयाका ।
को ठौर बस्याका हुन्नान्, तिसना भयाका ॥
- (३) बजाङ्गको शोबा बडी, सुर्मा(सरोवर) को तालैमा ।
जो फूल टिप्छु स्हुः(सु)कीजान्छ, नहुन्या पालैमा ॥
- (४) सल्ला निका सल्यानय, बाजु राम्डा सीमका ।
दयौडा राम्डा बजाङ्गका, घर राम्डा रीमका ॥
- (५) घाम् लाग्या मार्तडीतिर, तारा लाग्या शेरी ।
बाज्का दुख् मेटिन्या हुन् क्या?, मेरा दुख्छ हेरी ॥ इत्यादि ।

(घ) डोटी जिल्लासम्बन्धी

- (१) डोटि राम्ढो डडेलधुरा, अछाम् राम्ढो स्हाँ : (साँ) प्या ।
गाड माछ थला बाज, लेख लेख डौँप्या ॥
- (२) डोटि राम्ढो डडेलधुरा, अछाम् राम्ढो स्हाँ: (साँ) प्या ।
मान्ठ राम्ढो मून मिल्पाको, पुङ्गी राम्ढो डौँप्या ॥
- (३) डोटि राम्ढो शिल्गडीय, अछाम् राम्ढो स्हाँ: (साँ) प्या ।
मलाइ पुनि उडाइ लै: (लै)जा, ह्यँऽऽचूलीका डौँप्या ॥
- (४) डोटि राम्ढो डडेलधुरा, अछाम् राम्ढो स्हाँ: (साँ) प्या ।
मलाइ पुनि उडाइ लै: (लै)जा, ह्यँऽऽचूलीका डौँप्या ॥
- (५) मू माथि शिल्गडि थियाँ, तल बस् चलीगो ।
बाटो हेदै आँसु प्ठीऽऽतै, हाड्माड्स गलीगो ॥
- (६) सुदूर पस्सिमको मुकाम, डोटि हो यो जिल्ला ।
पुरानै समयदेखि, पर्शासनको किल्ला ॥
- (७) क्या कामले डोटि गयो, ताँई किन बिलायो ? ।
ज्वैऽऽछोरीऽऽन बिसिकन, त्यसै क्या सेलायो ॥
- (८) पैऽऽलो सलाम् खप्तडलाई, दोस्रो त डोटिलाई ।
डोटि राज्य कऽऽलियाको, पस्सिमका किल्लालाई ॥
- (९) नेपालका पस्सिम जिल्ला, डोटी र बैतडी ।
अरु ठाउँमा विकाश छैन, यी जिल्लाका सरी ॥
- (१०) शिल्गडी लालाकि ब्वाऽऽरी, बम्बैका तालकी ।
जोवन् स्हाँ: (साँ)ची जौमालकि, ज्यू स्हाँ: (साँ)ची कालकी ॥
- (११) नभुनू भुक्भुकि लाग्दो, भुनू त हुल् हुँदो ।
शिल्गडिकी पातरका, सुनको फूल हुँदो ।
- (१२) लेखदैयैऽऽ निगाला ल्यार्या, औल चिऽऽयाँ बाता(?) ।
तो मात्तै शिल्गडि, गैऽऽछै, तेरो मात्तै छाता ? ॥
- (१३) शिल्गडिका गोदाम्याकी, फुलौटि उकालो ।
स्हो: (सो)दा पूछी क्यैऽऽ भयोन, गात् छक्या स्हु: (सु)कालो ? ॥
- (१४) शिल्गडि सिलङ्गी फूल्यो, लुङ्गा बाइगो बास ।
धुन्य हुन् हिमालिमाता, रतनको दास ॥ इत्यादि ।

(ङ) कैलाली जिल्लासम्बन्धी

- (१) कैलाडिमा हिँडीहिँडी, कर्णालि तन्नैछ ।
एक् चोटि हजूरका कोल, मूलकाज् गन्नैछ ॥
- (२) जामू ताँइछ क्वीन्या ताँइछ, माछमारि खान्या ।
कर्णालीको पूलतरेर, धुन्गडी हो जान्या ॥
- (३) भोली तुमी ठिक्क भया, राजापुरका स्हा: (सा)इत ।
अत्तरिया (मा) बसिराख्या, छोडीदिया माइत ॥
- (४) अत्तरिया जान्या वेला, बीच पड्यो भासु ।
हाँस्याऽऽ खेत्याऽऽ स्हूँ: (स) म्जुदामा, आँखाबाट आँसु ॥
- (५) कालो बाद्या स्हु: (सु)क्या ल्हु: (लु)काल, कैलाडि गयाको ।
बाजको रुपीस्या मुहाड्, न्यैऽऽबाट भयाको ॥ इत्यादि ।

महाकाली अञ्चल

(क) बैतडी जिल्लासम्बन्धी

- (१) बैतडिका बाबु साएप, दार्चुलाकि परी ।
तेरालागि मूछु भुन्या, क्वैऽऽनाई कठैबरी? ॥
- (२) डँडेलधुर-बैतडि जाँच्या, अछाम् जाँचियोन ।
धून् स्हाँ. (साँ)चियो, मून् स्हाँ.(सा)चियो, जोवन् स्हाँ. (साँ)चियोन ॥
- (३) राजनीतिमा अगाडिछ, बै(त)डी-डँडेलधुरा ।
यहाँका शीपालु नेता, देशकै हुन् सुरा ॥ •

(ख) डँडेलधुरा जिल्लासम्बन्धी

- (१) डोटि राम्डो डँडेलधुरा, अछाम् राम्डो स्हाँ. (साँ) प्या ।
मान्ठ राम्डो मून् मिल्याको, पुड्डी राम्डो डाँफ्या ॥
- (२) डोटि हैन डँडेलधुरा, पिमी हैन नौरा ।
फेरि भेट् कैऽऽले होला, भीर फाट्याका मौरा? ॥
- (३) डोटि उनै डँडेलधुरा, कुन्चनपुर उनैछ ।
घर छोडि पदेशी भयाँ, मून् मेरो रुनैछ ।
- (४) ह्मा: (महा)कालि उन्चल हाम्मो, डँडेलधुरा जिल्ला ।
ज्यादै राम्डो लाग्छ मलाई, अमरगडि किल्ला ॥ इत्यादि ।

(ग) दार्चुला जिल्लासम्बन्धी

- (१) दार्चुला कस्तुरी नाइतो, ह्यैऽऽपानि प्यैऽऽभूनी ।
तेरानिमित्त ज्यू भूरियो, परानि दर्यैऽऽ भूनी ॥
- (२) दछिन् भारत उत्तर चीन, दार्चुला हो जिल्ला ।
विकाशमा पछाडि हजूर?, मिल्ला कि नमिल्ला ॥
- (३) नाऽऽनु जिल्ला दार्चुलामा, थकालि बस्याका ।
गलैचाको उद्योग् गन्न, कुम्भर कस्याका ॥
- (४) दार्चुलाका दार स्हाँ. (साँ)इला, तल्लिदेका ताला ।
घर्बाँ स्है: (सु)म्जेर होकि?, रात् भुन्ना दिन् काला ॥ इत्यादि ।

(घ) कन्चनपुर जिल्लासम्बन्धी

- (१) सुदूर पस्सिमका उन्चल, सेति र म्हा: (महा)काली ।
कन्चनपुर तराइका फाँट, अति राम्डो बाली ॥
- (२) टनकपुर-कालापानी, कन्चनपुरमा पड्न्त्या ।
राष्ट्रिय विवाद भयो, समाधान गन्त्या ॥
- (३) चौदनि-दोधारा अनि, महेन्द्र (महेन्द्रनगर) बजार ।
पड्या-लेछ्या जान्या-सुन्या, छुन् यहाँ हजार ॥
- (४) खूब् राम्डो महेन्द्रनगर, त्यैऽऽथै राम्डो डोटी ।
जोवन् मेरो घुम्दै गयो, कर्म मेरो खोटी ॥

राप्ती अञ्चल

(क) दाङ्ग जिल्लासम्बन्धी

- (१) दाङ्को थाड् अति जान्या, मैऽऽ माग्या दैऽऽ दिन्या ।
क्वैऽऽछैन मायाको भोगी, पीमामा ज्यू दिन्या ॥
- (२) कैऽऽले हात्ति लाल्भांडीमा, कैऽऽले हात्ति दाङ्मा ।
बादल् फाटी घाम् लागिजा, वैरागीका आङ्मा ॥

- (३) छड्क्या भूलो गुन्यू-चोलो, दाइचूलिमा स्वाउन्या ।
किन आउंछ चाडबाड, वैरागिलाड न्वाउन्या ॥
- (४) घाडी काँदा लेक् पड्याको, दाइका छचौमा बबै ।
जोवन् मेरो जान्या भयो, मून्को भुन्या नभै ॥
- (५) भ्नीसाले दमारै काटयो, गुवालो बबैछ ।
किन रुन्छै दुखी मून्, मूजैथो सहः (स)बैछ ॥
- (६) दाइको घाडी दमारैमा, लुम्कि हिँड्छ श्याल ।
मू गर्छु सहः (स)दरी कुडा, साइत मान्छौ ख्याल ॥
- (७) क्या ल्यायौ बेपारि दाज्यू ?, बदमैका कुम्ला ।
दाड(मा)बस्या औलो लाग्छ, गैजाउँ माथि जुम्ला ॥
- (८) पहाड् राम्डो फलावाड, दाइ राम्डो पोटली ।
ह्युँदले लखेटी ल्यायो, ल्या बर्खा बोटली ॥
- (९) दाइका मूसिना चाँवल, खायो घुन्कीडीले ।
को देश सहः(स)सीलो गन्यौ, घरका पद्देशीले ॥
- (१०) दाइको बबै सरोवर, तन्न सहः(स)किदैन ।
विपत्ति पडीगो भूनी, भन्न सहः(स)किदैन ॥
- (११) सहोः(सो)त्तरस्याउलो बगाईल्यायो, पर्सेनी खोलाले ।
क्या चाइएला भुँन भूनी, हेज् मान्यौ तोलाले ॥
- (१२) भ्नीसाको खीर खौला भूनी, पात् टिप्याँ बबैको ।
दिल् बस्याको यौटै हुन्छ, मून् बुजाउ सहः (स)बैको ॥
- (१३) पहाड् राम्डो फलावाड, दाइ राम्डो बेलघारी ।
लड्क्या जोवन् जान लाग्यो, नगर् साइ हेलारी ॥
- (१४) चौदसय दाइमा डुली, दाइ राम्डो हेकुली ।
एकत स्वाउन्या रुप्या मुहाड्, भुन स्वाउन्या टिकुली ॥
- (१५) दाइको घाडी दुमारैमा, पद बर्सन्छ शीत ।
बसी माया मेटिनैन, नेटो काटुँ कित ? ॥
- (१६) माथि पड्यो क्वीन्यापानी, तल बबै खोली ।
गाउँल्या बैरी कुडा काट्छन्, हिँड गैजाउँ भोलि ॥
- (१७) तुल्सीपुरमा अन्चल् अफिस, दोघरेमा मील ।
साइका लेखि मू क्याछु र ?, केमा बस्यो दिल ॥
- (१८) दाड बैऽन्या थारु दाइले, बाँस् कटायो धनी ।
रिडदै घुम्दै आइत गयाँ, माया लाउँला भूनी ॥
- (१९) स्याउलो-सोत्तर बगाइ ल्यायो, दाइका बबैले ।
बैरागी त गीत(त) गाउँछ, सुन् दिन् सहः (स)बैले ॥
- (२०) दाड ह्वैऽन द्यौखुरीमा, मसूरी मल्मल ।
जान्या बाटो सिकाइ द्यौ न, मू पड्याँ अल्मल ॥
- (२१) गाइ-भ्वीसीऽन पाल्नु राम्डो, दाइको द्यौखुरी ।
माया लाउँदा क्यैऽपुनैन, रैऽजान्छ आँखुरी ॥
- (२२) पर्सेनीमा भिलीमिली, आइपुरयो छ भोट्या ।
क्यैऽजानैन तुम्मो माया, हत्केलामा घोट्या ॥
- (२३) चारै कुना चौतारिमा, बारकुन्या दह ।
सोची ल्याउँदा सहः(स)म्जी ल्याउँदा, भरी आउँछ गह ॥
- (२४) यौटा घोडल् द्वीटा चित्तल्, तल बबै तन्या ।
एक् विपत्ति छँदैथियो, भुन् विपत्ति पड्या ॥

- (२५) पुस्-मागको बाक्लो ढुरी, दाङ्-बबै कछर ।
रसीमाया बसी लाउँला, नगर साइ हतार ।
- (२६) दाडेका मूसिना चाँवल, पाखापानी भात ।
कैखी छोरी कैखी सैः (सै)नी, क्याहो दैको जात ? ॥
- (२७) सल्यान् रामडो फलावाड, दाङ् रामडो टिकरी ।
लड्क्या जोवन् जान लाग्यो, नगर साई ? हेलारी ॥
- (२८) धान् बताउन्त्या गैरी खलो, बयालो दाडको ।
एक चुड्कि मामकी दीहाल, सुनौला आडको ॥
- (२९) बरमासमा बरको डाली, तिलक्यानामा गडी ।
छोडि जाउँत एति रामडी, लै..(लै)जाउँ भून्या चरी ॥
- (३०) काँधेमा बन्दूक हाली, काँऽजान्छै धर्नाली ? ।
आउँदा-जाँदा पानी प्यूला, नसुक्यै कर्णाली ? ॥
- (३१) रीट्कवीरी बासन लाग्यो, दाङ्को घाडी बबै ।
गैगो बाँजा जोवनय, मून्को भून्त्या नभै ॥ इत्यादि ।

(ख) सल्यान जिल्लासम्बन्धी

- (१) सल्यानका कल्यान्धारा, द्वी ब्वीऽनि पानी जाउ ।
लेख्याऽकागत फाटी जान्छ, च्यूडी छाप हानी जाउ ॥
- (२) सल्यानी चाखुडो खेल्लो, प्यूठानीका बून ।
रोएर राज पाइला होक्या, नरो नगी मून ? ॥
- (३) सल्यानी बाउन्को छोरो, काँदेमा जुनैछ ।
आलो माया मू लाउदैन्, पुरानु छुनैछ ॥
- (४) सल्यानका सालघारीमा, पात् खोज्या पाइन् ।
लाइद्यू साइ हौंसी माया, जात् खोज्या पाइन् ॥
- (५) खैरावाङ्का माइका थान, तीने हाच्या मौलो ।
भात् खानु पुराना धान्को, माया लाउनु नौलो ॥
- (६) बजाउन्त्या बाँसुल्लि मेरो, गडीज्यूला बून्को ।
प्रक् त चोला चारै दिन्को, त्यैऽ भएन् मून्को ॥
- (७) खैरावाङ्का माइका थान, सुनैका गराला ।
जुन्मदिन्त्या आमा-बाबू, दैव छन् धराला ॥
- (८) सल्यानका जोलि पिपल्, शारदामा छया ।
मागी हिँइन्त्या जुन्कीडीय ?, किन् लाउँछै माया ॥
- (९) सल्यानको शीतल्पाटी, कर्का गाउँछ गाइन ।
सुन् जोगन्त्या तराजुमाति, माया जोगन् पाइन ॥
- (१०) रिड्दै घुम्दै गडीज्यूला, बयाल् खेल्लो डाइरो ।
साइले ओइन्त्या, तुल्को बर्को, मू पाउनैन् भाइरो ॥
- (११) शारदाले बगाइल्यायो, ऊवा-जूऽको नल ।
एक त छाँदयो करमले, नछाँद गुङ्गा जल ? ॥
- (१२) गडीज्यूला रुम्चाइ स्वाउन्त्या, केतुकि बारैले ।
घरबार जोडूँ साइ हजूर ?, बसूँला औरैले ॥
- (१३) गडीज्यूला टोवा हाल्या, नल्-पराल् खत्याउन्त्या ।
मुट्टु चिन्त्या मरीजान्छ, बातले नपत्याउन्त्या ॥
- (१४) साइकोटमा जोली पिपल्, गडीज्यूला छया ।
धेरै दिन्को भेटु भयो, लाउँत रसी माया ॥

- (१५) सल्यानी राजाको हाती, मन्थो दोबाटैमा ।
यै ऽऽ भूनी लेख्याको रैऽऽछ, कर्म लिलाटैमा ॥
- (१६) शारदाले बगाइ ल्यायो, गुँऽऽ र जूँऽऽको नल ।
लाउँत हजूर? जोडा माया, द्वी बाउलीका बल ॥
- (१७) पत्थर-स्याउली बगाइल्यायो, शारदा खोलाले ।
मूत भुन्छु माया लाउन्त्या, क्या भून्थौ तोलाले? ॥
- (१८) स्हः (स)ल्लो ढल्यो सल्यान्तिर, साल ढल्यो दाइतिर ।
राम्ढो मुहाइ आपै राम्ढो, नहेर आइतिर ॥
- (१९) द्वी हात चाँदीका बाला, सल्यानि नानीका ।
अब भर पड्न्त्या छैन, बिमानि जालीका ॥
- (२०) स्हु(सु)नार दाइको दोकानमा, सुन् कति चोयो हो ।
सल्यान् छोडडा बबै तद्दा, मून् कति रोयो हो ? ॥
- (२१) सल्यानका उकालामा, खिरीखिरे ढाँड ।
कोठरी स्हाँ (साँ) च्याको माया, उज्यालीले बार ॥
- (२२) सल्यानको शीतल्पाटी, गाइन मारुछ बया ।
साइ र मू बयाली खेल्लाऊँ, एकै ठाउँमा भया ॥
- (२३) सल्यानको शीतल्पाटी, कर्का गाउँछ गाइन ।
हितैको मायालुसित, माया लाउन पाइन ॥
- (२४) पारि पड्यो खैरावाड, वारि सङ्गुर देव ।
यो मायाऽऽन पै ऽऽले जोग्ने, म्वीले पाइन भेव ।
- (२५) खैराबाड माइका थान, धजा चडाउ तुल्का ।
धौ बिसन्नु हुन लाग्यो, पापिनीका भल्का ॥
- (२६) सल्यानी चाखुडा चद्दा, प्यूठानिका बून ।
मून्को तिखां मेटिनैन, नरो नगीं मून् ? ।
- (२७) कक्कड् भरी कैऽऽले खायो, कक्कड्या सोलीमा ।
माया रैऽऽगो गडीज्यूला, क्या हेछौं भोलीमा ।
- (२८) बागले बाखरी माच्यो, चरी चाखुडीमा ।
मू कैऽऽले फर्कुला हजूर ?, सल्यान्टाकुरीमा ॥
- (२९) सुनारदाइको दोकानैमा, सुन् कति च्वीयो हो ।
सल्यान् छोडी मूदेश् भड्डडा, मून् कति रोयो हो ? ॥
- (३०) बडागाउँको वर-पिपल, छया त ममै हो ।
मून्त भून्तो राजा ह्वैऽऽजाउँ, हुन्यात कर्मै हो ।
- (३१) सल्यानको शीतल्पाटी, बयालु कठीन्त्या ।
माया लाउन्त्या तुमी ह्वैऽऽनौ, कलेजी कटौन्त्या ॥
- (३२) एक कान कन्फूली, एक कान काप ।
साइको घर सल्यान्चौड, मेरो घर छाप ।
- (३३) घरमौरीय बून्मौरीय, बून्मौरी भोकैछ ।
शारदाको पानी जैथो(जस्तो), हिरदय चोखैछ ॥
- (३४) माथि पड्यो फलावाड, तल ल्वामज्यूला ।
हिकमत् नहार बालासाइय ?, पछि ज्यान दर्यूला ॥
- (३५) कुमाख चरन आया, जारकोटिका पशु ।
ऊनाडि घरवार जोडी, खान पाइन रसु ॥
- (३६) बजाउन्त्या बाँसुल्ली मेरो, गडिज्यूला बून्को ।
एकत चोला चारै दिनको, त्यैऽऽ भयोन मून्को ॥

- (३७) छडक्या भूलो गुन्यू-चोलो, दाड्यूलीमा स्वाउन्या ।
किन आउँछ चाड बाड ?, बैरागिलाई च्वाउन्या ॥
- (३८) बूनगाड ज्यूली केऽऽले मान्यो, लाउरु-गाड बागैले ।
मूनको जोडा को पाउँछ र ?, कर्मको भागैले ॥
- (३९) सल्यानको टाकुरामा, पैऽऽले थियो गुँऽऽडा ।
साइको हाम्मो(हाम्रो) न्याय गन्या, हिड्थ्यो पैऽऽले दौडा ॥
- (४०) कुमाखका अल्का लेख, धसक्क धस्किजा ।
कि फूल ? पैरनु द्वेऽऽजा, कि फूल ? मस्किजा ॥
- (४१) गडीज्यूला खेतानैमा, स्हाः(सा) की स्युन्छ जुता ।
दोवाटो हिडनु पड्यो, एता जाउँकि उता ? ॥ इत्यादि ।

(ग) रुकुम जिल्लासम्बन्धी

- (१) मूसीकोटको शरीगाउँ, घरघर घट्ट ।
क्या मोहनी लायौ साइयौ ?, मू त भयौ लट्ट ॥
- (२) माथि पड्यो रुकुमकोट, तलि मूसीकोट ।
क्येऽऽ भूनि विराऽऽको छैन, किन पड्यो चोट ? ॥
- (३) माथि पड्यो सुकिदह, तल शरी गाउँ ।
मू चिटिक् पठाउँदै रँऽऽला, क्याहो तुम्मो (तिम्रो) नाउँ ? ॥
- (४) रुकुमको कमल् दह, माछो खेल्छ ताल ।
ढल्क हिड्नुया बालिसाइय ?, हाँसी माया जाल ॥
- (५) दायौ बल्ल मूसीकोटको, बाउँ बल्ल बाँफीको ।
क्येऽऽ तोला क्या जन्मीन छौ, ल्हैः(लै)जान्या माफीको ॥
- (६) मूसीकोट पानी पड्यो, बादल् रुकुमकोट ।
बन्दूकको गोलि जैथो(जस्तो), लायौ मुट्टु चोट ॥
- (७) जथाकेको द्योनिगालो, टूपै भराभरी ।
दिनले होला जेठा-कान्ठा (कान्छा), माया बराबरी ॥ इत्यादि ।

(घ) रोल्पा जिल्लासम्बन्धी

- (१) बाँसैको कलम राम्डो, रोल्पा लिबाडको ।
गीत गाई माया लाउँ, पैऽऽला पथथुम (प्रथम)को ।
- (२) रोल्पाली दुमाइकी छोरी, पातुखोला गाउँछे ।
जो तोला कर्ममा छैन, वीऽऽत खाँति लाउँछे ॥
- (३) गाउन्या छोट्टया(युबक) नौसयको, छोरेटी(युबती) गुनाम्की ।
सात्सालका क्रान्तिमहाँ, साइ हामी हुनाउँ कि ? ॥ (नौसय-दाङ्ग र गुनाम-रोल्पा)

(ङ) प्यूठान जिल्लासम्बन्धी

- (१) प्यूठानको बाङ्गयासाल, न्याउली बास्यो खोला ।
घर छोडी माइतै बस्या, र्हः(सु)म्जी रनु होला ॥
- (२) बालुवामा सुन ल्याया, माडी-भिभ्रुकैले ।
मू किन वैरागि भयौ, घरको उमनैले ॥
- (३) दन दन आगो लाग्यो, प्यूठानिका बुन ।
बून-जुङ्गलमा न्याउलि रुन्छ, उदासियो मून । इत्यादि ।

(माडी-रोल्पा र भिभ्रुक (धर्मावती नदी) -प्यूठान)

हिउँ, हिमाल, हिमचूली, हिमपात, मेघ, वर्षा र बादलसम्बन्धी

- (१) ह्यँऽऽ आयो ह्यँऽऽचूलिबाट, मेग् आयो मालबाट ।
तुम्मो रसल् म्वीऽऽत खाँला, मायाका तालबाट ॥
- (२) ह्यँऽऽ आयो ह्यँऽऽचूलिबाट, मेग् आयो मालबाट ।
जूँऽऽका सहाः(सा)तु खानै पड्यो, स्हुः (सु) मय सालबाट ॥
- (३) ह्यँऽऽ आयाको थुम्को राम्डो, पाटन् पूरियाको ।
तेरैनिमित्त पानका फूल ?, ज्यू छ भुरियाको ॥
- (४) ह्यँऽऽचूली सेतै त हुन्छ, खुडा खाइहाल्दोछ ।
कस्मेरा कालैत हुन्छ, राजा लाइहाल्दोछ ॥
- (५) ह्यँऽऽचूलीका बूकि चद्दा, कस्तुरीका पाठा ।
लाटालाटा अल्मलियूँ, गया बाठा बाठा ॥
- (६) ह्यँऽऽचूलीका डाँप्या उठी, बस्या मारुगोर ।
पैऽऽला पाउ टेक्याको छुँ र ?, निको आयै स्वर ॥
- (७) ह्यँऽऽचूलीको पुस्होः(सो) डाँप्या, चूचाले जिलौनो ।
क्वीडि जुन लाग्नुया माया, ह्यँऽऽजुन, बिलौनो ॥
- (८) ह्यँऽऽद राम्डो ह्यँऽऽचुलिय?, बर्खा राम्डो पुड(ग) ।
आजकालि म्वीऽऽकन भयो, रुनु जुग जुग ॥
- (९) ह्यँऽऽचूली पियाँलो भयो, घामका रापैले ।
राम् बोल्योकि सहाँः(सा)चो बौल्यो, कुम्पुनी छापैले ॥
- (१०) ह्यँऽऽद गाइले तिरन् पाइन, बर्खा गाइ चरिन ।
हाँस्तै खेल्लै जोवन् बाइगो, लहडी गरिन ॥
- (११) ह्यँऽऽद गाइले पराल खाइन, जेठ पराल पाइन ।
हाँस्तै-खेल्लै जोवन् बाइगो, मून्को भुन्नुया भैन ॥
- (१२) ह्यँऽऽद खाउँला स्हुः(सु)काइ राख, बाडिका करेला ।
एत्ति भेगो दै नस्हुः(सु)म्ज्या, फेरि भेट गर्हेला ॥
- (१३) ह्यँऽऽद माल बर्खा लेख, भेडापापी धून ।
सहाः(सा)उन्मा मेग् बस्या जून, किन रुन्छै मून ? ॥
- (१४) ह्यँऽऽद माल बर्खा भोट, पापी धून भेडा ।
आपु खाउँ कि अरु(कन)दिउँ, भकारिका गोडा ॥
- (१५) ह्यँऽऽचूलीनो ह्यँऽऽ आउनोछ, दुल्लु खाल् पड्डोछ ।
बाजलाई स्हुः(सु)म्ज्याका बेला, शिरान् ताल् पड्डोछ ॥
- (१६) ह्यँऽऽद औल बर्खा भोट, भेडा पापी धून ।
तो रोया मेरो मून् रुन्छ, नरो पापी मून ? ॥
- (१७) ह्यँऽऽ आयो ह्यँऽऽचूलिबाट, मेग् आयो मालबाट ।
मू चिटिक पठाउँदै रँऽऽला, पछ्युँडि तालबाट ॥
- (१८) हँ हामी पाखाका मान्ठ(मान्छे), मेग् बस्या त खान्या ।
यैथो भूनी हेपीकन, खोजेर काँऽऽ जान्या ? ॥
- (१९) ह्यँऽऽचूलीको धूपि सहः(सः)ल्लो, ह्यँऽऽदैले दुन्यायो ।
रुङ्गी मेरा माल्-परेवा, को बैरि गुन्यायो ॥
- (२०) माल ? तेरो क्या लाग्नुयाछ, हिमालका जोड ।
सबालको जवाफ् दर्यँला, जति छोड छोड ॥ इत्यादि ।

फूल र वनस्पतिसम्बन्धी

(क) फूल, हार र माला

- (१) उकालाका माल्या बल्ल, ओराला लस्किजा ।
कि फूल ? पैरनु ह्वैऽऽजा, कि फूल ? मस्किजा ॥
- (२) कृमाखका अग्ला लेख, धसक्क धस्किजा ।
कि फूल? पैरनु ह्वैऽऽजा, कि फूल ? मस्किजा ॥
- (३) काली-कुमाउँ चुम्पाओती, अलमोडा शअर ।
मेरे बाडी फूल फूलैनन्, म्नीऽऽ मान्नी रअड ॥
- (४) हात्तीसार जल डुब्यो, बीजौरी तालैमा ।
जो फूल लाउँछु वैली जान्छ, नहन्या पालैमा ॥
- (५) घाँस् पलाई हरियो जुङ्गल, फूल फुल्याकैछ ।
चैतका चाखुडा जुन, मून डुल्याकैछ ॥
- (६) लागिगो बर्खाको ऋतु, फूल म्नीऽऽले सारिन ।
माइतघर् बस्यो त पुनि, प्वेऽऽलिघर् पाडिन ॥
- (७) शिरमा लाउन्या शिरको फूल, गला लाउन्या हार ।
भाइ-धतूरो क्यैऽऽ खानैन, किन बस्यो खार ? ॥
- (८) पेज् किलो फूकेर बाइगो, घुमाउन्या कलको ।
फूल फुल्छ फल लाग्दैन, नखान्या फलको ॥
- (९) कान्ठो भाइ बटौली बाइगो, कैऽऽले नुगयाको ।
लाउनैन हीराको माला, कर्म नु भयाको ॥
- (१०) खिर्पाटा पानधारा भुन्ना, राम्ढो कालापानी ।
नहन्थैऽऽ फूलका लुँडा ?, त्यो भेल्याना बानी ॥
- (११) औलो लाग्दो सुखेतको, सरौटो भाडीको ।
क्या बस्यालु रखवाली, मेरा फूलवाडीको ॥ इत्यादि ।

(ख) फूलबारी

- (१) छाउपड्डी अलक्क ज्वाइनी, फूकायाका केश ।
फूलबाडी फूलन्या वेला, बाज् पराया देश ॥
- (२) साल्घारीमा साल्का पात, भूजेनीमा खर्सू ।
फूलबाडी वेलाउन लाग्यो, मेग् पानीय ? बर्सू ॥
- (३) पिपलको मुन्टो राख, बडलाइ त्यक्तिकै ।
फुल्या हैऽऽकि फूलबाडीय ?, अबलाई एत्तिकै ॥
- (४) राजाका त फूलबाडीमा, पाकि गया केरा ।
व्वीसैमा वैरागि भयाँ, दिन् जानैनन् मेरा ॥
- (५) सतीको बगाल चन्त्या, भ्वीसो मेरो नेवा ।
फुल्लै रयास् फूलबाडीय?, मू गरला सेवा ॥
- (६) हाइ खान गयाको कुकुर, स्हाः (सा)किघर भुक्छ ।
मलाई देखी वैरि माया, फूलबाडीमा लुक्छ ॥
- (७) धान्नि तेल बिसौलि धिऊ, बाउन् लाग्यो होम्न ।
बाइर निस्क सुवा मौरी ?, फूलबाडीमा घुम्न ॥
- (८) मकैबाडी मकै भरी, फूलबाडीमा भाडो ।
लीला क्वीरो लाग्याकैछ, स्हाः(सा)क्या बाङ्गे काँगो ? ॥
- (९) आज्कालि रोखालो को छ ?, मेरा फूलबाडिको ।
फूलको थुंगा(मा) मौरी बस्यो, फुल्छ लाल्भाडिको ॥

- (१०) तेरी भवींसी घाँडो लाइजा, सल्यानी कुवर ? ।
फुल्लै रऽऽ फूलका बाडी ?, घुम्दै रऽऽ भुँवर ? ॥
- (११) फूलबयालि खेल्ला थियूँ, ऊ दिन काँऽऽ गया ।
दुःखी-दाल्दी सँदै यैऽऽथै, दुख कसरि भया ॥
- (१२) क्वेऽऽ क्वेऽऽ त गाड्-छालो भुन्ना, क्वेऽऽ क्वेऽऽ त बगड ।
मेरै बाडी फूल फुल्लैनन्, म्वीऽऽ मान्नो रअड ॥
- (१३) राजाका फूलबाडी भित्त, रानी टिप्छन् मेवा ।
आज आउन्या बालासाईलाई, क्या गरूँऽऽत सेवा ॥
- (१४) तूमीसित रुमाउँदा हुन्, डाँप्या र कस्तुरी ।
आउनो हो, फूलको बास, चल्दोऽऽ मन्दहुरी ॥
- (१५) औलो लागदो सुखेतको, सरौटो भाडीको ।
काँऽऽ बस्यौ त रखवाली ?, मेरा फूलबाडीको ॥
- (१६) एका कान आछिनके, सुनका ताडीको ।
आउन-जान छोडिलिस्क्या ?, पाती फूलबाडीको ॥ इत्यादि ।

(ग) पानको फूल

- (१) स्याँक बुन्दयौ माइला दाज्यू ?, यैऽऽ आउन्या बर्खालाई ।
जगाई बिऽऽन पानका फूल ?, जगाया अक्कालाई ॥
- (२) कुमीले ताछन लाग्यो, तल्ला घरको दाँती ।
नहुन्या पानका फूल ?, नला मलाइ खाँती ॥
- (३) आज म्वीले घाँस् काटिन, खा खा भवींसी खरी ।
पानको फूल बयाल खेल्छ, अठ्यारामा परी ॥
- (४) गोठ भरी लाउरु-पाडा, कतिछन् बगेर्ना ।
बगाइ दिन्छु पानका फूल ?, स्हः(स)किन जगेर्न ॥
- (५) घर बाडिको ग्यौरा उख्खु, स्हः(सु)त्ति मलुक्याना ।
किन हो पानैका फूल ?, मलाइ हलुक्याउन्या ॥
- (६) माछी मान्यो माजिदाइले, दबाली बुजेर ।
अरु मूलको पानी पीऽऽन, पानफूल स्हः(सु)म्जेर । इत्यादि ।

(घ) बूकी र बूकीफूल

- (१) पियाँल् लुँड्या बूकि फूल्यो, पाटनैका डील ।
भोटान बाज् पड्यो भुन्ना, मेरा लेखी चील ॥
- (२) पाटन् घोडी खिलखिलाउनी, बूकीका बासले ।
काँऽऽ थियाँ काँऽऽ सुवा ? आर्या, बाजका आसले ॥ इत्यादि ।

(ङ) लालीगुराँस, गुराउँसी फूल र काँस

- (१) एक रातो गुराउँसीफूल, भुन् रातो रीबन ।
कैऽऽले हास्नु कैऽऽले रुनु, दुखीको जीवन ॥
- (२) पहाड गुराउँसीफूल, केशर् स्हाः(सा)ददो मौरा ।
फूलको रस पाइन्छ भूनी, घुम्दै आउँछन् गौरा ॥
- (३) रातो गुराउँस् इवैलिफूल, दुर्गा चडाउनलाई ।
नभेट मूकन तोला, माया बगाउनलाई ॥
- (४) लेख फूल्यो लालिगुराँस, ज्यूलि फूल्यो काँस ।
चाँडै लाग् मुइशिर म्वीऽऽना, काँऽऽ जाउँ बर्खामास ॥

- (५) घरपलापियो कघरीनाले, खेती पलापियो काँस ।
राज्य पलापियो कुमन्तरीले, कौवा भरावे हाँस ॥ (लोकोक्ति)
- (६) लागिगो चैतको म्वीऽऽना, गुराउँस फूलनान् ।
चेलाकी सूराइले इजु, मून् आमना डुलनान् ॥
- (७) बारै मैऽऽना चीसैचीसो, ट्यूँऽऽ हुन्छ ट्यूँऽऽचूली ।
फागुन्-चैत बूनै राता, लालीगुराउँस फूली ॥
- (८) बून गयूँ काँफल खायूँ, गुराउँस फुलेको ।
काँफल खाँदै लाऽऽको माया, कसरी भूलेको ? ॥ इत्यादि ।

(च) लाँकुरी र हजारी फूल

- (१) पल्लापट्टि सीम-खोलीछ, ओलतिर नाओली ।
ए मेरी हजारि फूल ? अब भेट काँऽऽ होली ॥
- (२) बाँदर छउडो लक्कु खेल्छ, द्वी हाँगा बजारी ।
फूल लाउन्त्या लाँकुडी भैगो, नफुल्यास् हजारी ? ॥
- (३) अयालि बयालि खेल्लो, डाँडाको लाँकुरी ।
ब्बारी स्हाः(सा)इनु मेरो द्वैऽऽन, छोरी हुँ बाबुकी ॥
- (४) लाँकुडीको मूली हाँगो, चडाले टेक्याको ।
कैऽऽले पुनि मेटिनैन, भावीले लेख्याको ॥
- (५) कालो ठेको भन्यानमा, दैऽऽ लाग्यो आसन ।
काँऽऽ फुल्यो हजारी फूल, हिङ्ग आयो बासन(ना) ॥
- (६) बाडिका पाति-फूल हाँकि?, हजारी फूल हो ।
भदौका मलान्या हाँकि?, सिलान्या मूल हो ॥
- (७) हर्यो(हरियो) बून पएँला (पहेला) घाम, स्हुः(सु)किल्लो गजारी ।
तो फुल्लै रऽऽ मू लाउँदै रँऽऽ (रहु) बार्मास्या हजारी ? ॥
- (८) आऽऽ का वेला पानी प्यूँला, जन स्हुः(सु)क्यैऽऽ मूल ? ।
मेरो स्हूँ(सूँ)राइ मान्नेछैकि, हजारीका फूल ? ॥
- (९) साइका जोडा काँऽऽ हुनाउ, जोवनकी थोडी ।
मलाइ क्यैऽऽ लाग्दैन होक्या, हजारी फूल गेडी ॥
- (१०) वाडीका हजारी फूल, हल्कला स्हाः(सा)रिजा ।
कि तेरा स्हाः(सा)तैमा ल्लै(लै)जा, कि मलाइ मारिजा ॥
- (११) गोर्खापत्र पढ्न पाइनो, शिल्गडी गैऽऽरुनु ।
हजारीका भूल बैऽऽनु, पाती-फूल पैऽऽरुनु ॥ इत्यादि ।

(छ) डोइली फूल, दूबो र पाती

- (१) स्हुः(सु)का दाउरा गुराँउसका, आला दाउरा गोल ।
काँऽऽछौ मेरी ड्वैऽऽलिफूलौ ?, न्याँऽऽ छु भूनि बोल ॥
- (२) इल्ल्छ दूबो भिडा पाती, स्हाः(मा)जमै लायाको ।
मेरा लाउन्त्या ड्वैऽऽलिफूल ?, काँऽऽछै वैलायाको ॥
- (३) उँदै खोलि जलुक्यानी, स्हुः(स)पले चिल्लाकि ।
साइका शिरैका ड्वैऽऽलिफूल, भाग्यले भिल्लाकि? ॥
- (४) दूबो र दैऽऽचाउँल पैरी, मुड्यौली आयाकी ।
टाटु माला नाडी बाला, नुथुनि लायाकी ॥
- (५) काला पहाड् रेल चल्लोछ, इन्जन्ले तान्नोछ ।
मेरा लाउन्त्या ड्वैऽऽलिफूल, काँऽऽ बयाल खेल्लोछ ॥ इत्यादि ।

(ज) बाँज, गुराउँस र काँस

- (१) लेख फुल्यो बाँज-गुराउँस, ज्यूला फुल्यो काँस ।
चूचा चारो बाँडिखाउँला, ह्वैऽऽजाउँ जोलि हाँस ॥
- (२) लेख फुल्यो बाँज-गुराउँस, ज्यूला फुल्यो काँस ।
साइ त हो बेलौरि बाछी, मू पुतलि घाँस ॥
- (३) लेख फुल्यो बाँज-गुराउँस, ज्यूला फुल्यो काँस ।
कसैको करिया हैऽऽकि ?, ज्यूलिचन्त्या हाँस ॥
- (४) चैत्-बैशाग लामा दिन, गुराउँस फुलनान् ।
फुल्याका बगैँचासित, भुमरा डुलनान् ॥
- (५) रानी बून गुराउँस् फुल्या, हरि-प्याँला रुड्का ।
भूनुँ त कोसित भूनुँ, कुँडा आम्ला मूनका ॥ इत्यादि ।

(झ) प्याउली फूल

- (१) कर्णालीका तीरैतीर, फूल फुल्यो प्याउली ।
एक त दुखी मूनै थियाँ, भून् दुखी न्याउली ॥
- (२) मेरो जान्या बून-पाखा, फुलि रमाई प्याउली ? ।
मेरा स्हूँ(सुँ) राइले रुनान्, जन बास्येऽऽ न्याउली ? ॥
- (३) ह्युँऽऽचूलीमा देख्यौं म्दीऽऽले, चरिलाई नाचन्या ।
दैया तुम्मो प्याउली-जोबन्, धेरे नस्हौँ(सा)चन ॥
- (४) एति अल्का हाउडिलेख, फुलिगो प्याउली ।
जेट्-अषाड् लामा दिन, खुबै रुन्छ न्याउली ॥
- (५) फुलनान् प्याउली फूल, फुलनान् हजारी ।
देबि-चौताऽऽ थानमाथि, पुजनान् पूजारी ॥
- (६) स्हौँ(सौँ)ले पातल् खस्या मस्या, को बाइगइ स्याउलाकी ।
मेरो रैबार ल्हीऽऽ(लिइ)दिया, भिट्टाका प्याउलाकी ॥ इत्यादि ।

(ञ) सूर्य फूल (तारा फूल)

- (१) ठुलि भेरी सानी भेरि, भेट भयो रिमनैमा ।
गया जाला यो परानी, सूर्य फूल टिप्टैमा ॥
- (२) साइका भ्वीऽऽसा खाल बस्या, मू पानी छल्काउन्या ।
कैखिहौ सूर्य फूल जैथि(जस्तै), देख्या मून लल्कुन्या ॥
- (३) गलो भया घुमाउँदा हुँ, गीत् भया गाउँदा हुँ ।
बाज् जैथो सूर्य फूल भया, मू कति लाउँदा हुँ ॥
- (४) पाल्पाली ढाँकाको टोपी, कोन्याका भुल्भुली ।
अब मेरा क्या काम छौ, सूर्य फूल फुली ॥
- (५) सूर्य फूल फुल्याको भुन्ना, आइगयाँ स्हूँ(सु)न्यार ।
परेवालाई डाकि दिया, मायाजाल् बूनेर ॥
- (६) नौसाल(मा) काट्याका बाटा, हात्तीको लाम् लाग्यो ।
फुलनलाई सूर्य फूल फुल्यो, क्या मेरा काम लाग्यो ॥
- (७) पाल्पाको चटनिसंग, प्यूठान् बसी खायो ।
सूर्य फूल फुल्याको स्हुः(सु)नी, दर्शन् गन् आयाँ ॥
- (८) काँऽऽ थियाँ काँऽऽसुम्म आयो, धेरे दुख्छ पायो ।
सूर्य फूल फुल्याको स्हुः(सु)नी, दर्शन् गन् आयाँ ॥ इत्यादि ।

(ट) पाती, फूल-पाती र तीत्या पाती

- (१) लाग्यो छ चैतको म्वीऽऽना, पलायो छ पाती ।
मून् नमिल्याऽऽ घरबार भुन्ना, नुभयाकै जाती ॥
- (२) बाटै तलि बाटै माथि, भुप्की फुल्यो पाती ।
एक् भौत्या घरबार चाँडै त, पिरती पो जाती ॥
- (३) बाटा मुनी बाटा माथि, फुल्यो तीत्या पाती ।
चाखुइया उछिड्यो हाल्यो, ॥
- (४) ऐऽऽले हाट गोलाघाट, नेपालगुन्ज हाती ।
पैऽऽला पटक खेल आयौं, फूल चडाउँ कि पाती? ॥ इत्यादि ।

(ठ) अरू विभिन्न फूल

- (१) जथाकेको बौऽऽनिगाली, चोया गाडौलि कि ।
टाडैको पिरती भूनी, माया मारिल्यौ कि? ॥ (दयौ (देउ) निमाली फूल)
- (२) रोपनेरी छापकी राम्डी, बाउस्या राम्डा मूल ।
स्हाः(सा)तै मू ल्हाः(लै) जान्या भयौं, पदमका फूल ? ॥ (पदमको फूल)
- (३) मुदेश(मा) कोइली बास्या, न्याउली बास्या जुन ।
फुल्याका गुलाब जैथी, मेरी माया मून ॥ (गुलाफको फूल)
- (४) लेख फुल्या सन्त फूलका, पानीमुनि जडा ।
छूट् भयाको धेरै भयो, स्हुः(सु)म्जु रानीचडा ? ॥ (सन्त फूल)
- (५) बर्खाको असाड म्वीऽऽ ना, फूल फुल्यो भुमारी ।
काई प्वैऽऽ ल दियाकी छैन, माइतकी कुमारी ॥ (भुमारी फूल)
- (६) पछान फुल्यो त पुनि, चूमेली बास् होला ।
बोलिजा चल्या साइबाज ?, फेरीको आस् होला ॥ (चमेली फूल)
- (७) ए माया पिपलु छाया ?, चैत फुल्या जाया ।
न लाया केशरीफूल, मेरो रैजा काया ॥ (जाया र केशरी फूल)
- (८) यारी गाउँ रुमैलो हुनो, तोडि फुलला र ।
भोट-मूदेश् मुखैति आउनो, स्हुः(सु)त्ता चलला र ॥ (तोरी फूल)
- (९) राजापुर रुमैलो हुनो, तोडि फुलला र ।
राइसुवा मुखैति आउनी, स्हुः(सु)त्ता चलला र ॥ (तोरी फूल)
- (१०) शिलगडि सिलङ्गी फुल्यो, लुङ्गा (लङ्गा) बाइगो बास ।
धुन्थ हुन् हिमाली माता, रतनको राश ॥ (सिलङ्गी फूल) इत्यादि ।

अस्तु !

सन्दर्भ सामग्री श्रोत

१. ओली, छविकिरण (दाङ्ग धनौरी), वि.सं. २०६०, "राप्ती अञ्चलका लोकगीत" उज्यालो (साप्ताहिक), केही थड्ठ, बाँके जिल्ला ।
२. देवकोटा, रत्नाकर, २०४९, "कर्णाली अञ्चलका लोकगीत र यसको विविध पक्ष", रोलम्बा (त्रैमासिक), ललितपुर: रेग्मी रिसर्च सेन्टर ।
३. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५१, "कर्णाली अञ्चलका लोकगीतमा वार्षिक (छन्द) नियम" उपासना (द्वैमासिक) अङ्क ४, पौष-माघ, काठमाडौं ।
४. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५४, "त्रिकोणात्मक कर्णाली", बेन्नु (भाग १०) काठमाडौं: क.वि.हि.स. ।

५. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५७, "कर्णाली प्रदेशको लोकसाहित्यमा भौगोलिक परिवेशमा आधारित केही लोकगीत" *मिर्मिरे* (मासिक), वर्ष २९, अङ्क २,, पूर्णाङ्क १७७, जेठ, काठमाडौं ।
६. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५६, "विशाल कर्णाली प्रदेशभित्रको कर्णाली", *खसानी*, वर्ष १, अङ्क १ असोज, काठमाडौं: मध्यपश्चिमाञ्चल साहित्य परिषद् ।
७. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५७, "कर्णाली लोकसाहित्यभित्र पाइने जुम्लाक्षेत्रको इतिहास" *चौघान*, वर्ष १, अङ्क १, बिजया दशमी, जुम्ला: जुम्ला सेवा-सम्मानसमिति ।
८. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५७, "कर्णाली लोकसाहित्यमा चरा-चुरुङ्गी र कीट-पतङ्गको स्थान" *मधुपर्क* (मासिक), वर्ष ३३, अङ्क ७, पूर्णाङ्क ३७६, मार्ग (आवरण लेख) ।
९. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५७, "कर्णाली लोकसाहित्यमा विभिन्न जन्तु-जनावरको स्थान" *उत्सुक पाइला* (अर्द्ध वार्षिक), वर्ष १, अङ्क २,, बैशाख, जुम्ला: जुम्लेली युवा साहित्य समाज ।
१०. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५९, "लोकसाहित्यभित्र बगिरहेका पश्चिम नेपालका नदीहरू, *जनमत* (मासिक), वर्ष १९, अङ्क ३-४, पूर्णाङ्क ८६, बैशाख, काभ्रेपलाञ्चोक: बनेपा ।
११. देवकोटा, रत्नाकर, "लोकसाहित्य र कर्णाली अञ्चलका हिमालय एवं पर्वतमाला", *कर्णालीको सन्देश* (साप्ताहिक), वर्ष ३, अङ्क ४, २०५९/९/१० देखि क्रमशः ३ अङ्कसम्म, जुम्ला ।
१२. देवकोटा, रत्नाकर, वि.सं. २०५९, "कर्णाली लोकसाहित्यभित्रको चिन्तनका विविध पक्ष" *मिर्मिरे* (मासिक), वर्ष ३१, अङ्क १०, पूर्णाङ्क २०९, माघ, काठमाडौं ।
१३. पाण्डे, गोविन्दप्रसाद (जुम्ला), वि.सं. २०६०, *देउडा: विगतदेखि वर्तमानसम्म*, जुम्ला ।
१४. योगी, नरहरिनाथ (सम्मा.), वि.सं. २०२१, "आशु कवि रत्नाकर, गजेन्द्रवहादुर शाह, मदनराज रेग्मी, अमरबहादुर कार्की र चन्द्रबहादुर शाहको सङ्कलन" *हिमाली लोकसाहित्य*, मालिका मेला श्रावणी ।
१५. श्रेष्ठ, हरिप्रसाद, त्रिवेणी गा.वि.स . ओडा नं. ७ ल्वाम (ल्वाम) वजार, सल्यान ।
१६. यस लेखकको निजी सङ्कलन र निर्माण ।